

Pristupi u poučavanju geografije u Hrvatskoj nakon 1961. godine

Trčak, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:729802>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Martina Trčak

**Pristupi u poučavanju geografije u Hrvatskoj
nakon 1961. godine**

Diplomski rad

**Zagreb
2020.**

Martina Trčak

**Pristupi u poučavanju geografije u Hrvatskoj
nakon 1961. godine**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistre edukacije geografije i povijesti

**Zagreb
2020.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija Geografija i povijest; smjer: nastavnički na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Zorana Curića

**Zagreb
2020.**

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Pristupi u poučavanju geografije u Hrvatskoj nakon 1961. godine

Martina Trčak

Izvadak: Predmet istraživanja ovog rada je novi predmetni kurikulum geografije u odnosu na starije školske dokumente s ciljem uviđanja novih pristupa nastavi geografije koje donosi. Također, prikazan je i kronološki razvoj školstva i pristupa nastavi geografije od pojave prvih školskih dokumenata u Hrvatskoj, posebno nakon uvođenja obaveznog osmogodišnjeg obrazovanja. Osim toga, prikupljena su i analizirana mišljenja i stavovi nastavnika geografije s dugogodišnjim iskustvom u nastavi te viših savjetnika. Mišljenja nastavnika i savjetnika uvelike su doprinijela obrani postavljenih hipoteza. Metode korištene u radu su metoda fokus grupa, metoda intervjua te analiza školskih dokumenata.

43 stranice, 3 grafička priloga, 3 tablice, 16 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: geografija, pristupi, kurikulum, nastava, obrazovanje

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Curić

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Zoran Curić
doc. dr. sc. Dubravka Spevec
doc. dr. sc. Ružica Vuk

Tema prihvaćena: 16. 1. 2020.

Rad prihvaćen: 10. 9. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Approaches to teaching geography in Croatia after 1961

Martina Trčak

Abstract: The subject of this Master Thesis is the new subject curriculum of geography in relation with older school documents with the aim of recognizing the new approaches to teaching geography that it brings. Also, the chronological development of schooling and approach to teaching geography from the appearance of the first school documents in Croatia, is presented, especially after the introduction of compulsory eight-year education. In addition, the opinions and attitudes of geography teachers with many years of teaching experience and senior advisors were collected and analysed. The opinions of teachers have greatly contributed to the defence of the hypotheses. The methods used in this Thesis are the focus group method, interview method and analysis of school documents.

43 pages, 3 figures, 3 tables, 16 references; original in Croatian

Keywords: geography, approaches, curriculum, teaching, education

Supervisor: Zoran Curić, PhD, Full Professor

Reviewers: Zoran Curić, PhD, Full Professor
Dubravka Spevec, PhD, Assistant Professor
Ružica Vuk, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 16/01/2020

Thesis accepted: 10/09/2020

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

„Per aspera ad astra.“

Sadržaj

1. UVOD.....	2
1.1 Predmet i vremenski obuhvat istraživanja.....	2
1.2 Pregled dosadašnjih istraživanja.....	2
1.3 Ciljevi, zadatci i hipoteze istraživanja.....	3
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	4
3. OBILJEŽJA OBRAZOVNOG SUSTAVA U RH NAKON 1961. GODINE.....	6
3.1 Razvoj osnovnoškolskog obrazovanja od pojave prvih školskih dokumenata	6
3.2 Razvoj srednjeg školstva od pojave prvih školskih dokumenata.....	9
3.3 Obilježja suvremenog školstva u Hrvatskoj.....	12
4. GEOGRAFIJA KAO NASTAVNI PREDMET U HRVATSKOJ.....	14
4.1. Stručna i znanstvena načela u nastavi geografije.....	14
4.2. Geografija kao nastavni predmet u osnovnim školama.....	17
4.3. Geografija kao nastavni predmet u gimnazijama.....	18
5. PROMJENE U PRISTUPU POUČAVANJA OD 2019./2020. ŠKOLSKE GODINE.....	21
5.1. Sastavnice novog predmetnog kurikulumu.....	21
5.2. Promjene u pristupu poučavanja.....	25
6. STAVOVI NASTAVNIKA O POUČAVANJU GEOGRAFIJE.....	27
7. RASPRAVA.....	35
8. ZAKLJUČAK.....	37
9. POPIS LITERATURE.....	39
10. POPIS PRILOGA.....	41

1. UVOD

Kako bi školstvo bilo u korak s društvenim, ali i vremenskim okolnostima, važno je uvoditi i primijeniti promjene u načinu poučavanja. Svjedočimo vrlo izazovnom i turbulentnom razdoblju na polju obrazovanja u Hrvatskoj. No, ne samo na polju obrazovanja. Svjedočimo i velikom gubitku stanovništva uslijed emigracije, a ukoliko se takav trend želi zaustaviti ili barem smanjiti, nužno je posvetiti se ulaganjima u obrazovanje jer „na mladima svijet ostaje“. Kvalitetno se obrazovanje nužno smatra važnim zbog doprinosa kojeg mladi ljudi daju svojoj zemlji, stoga ih, s obzirom da će imati vodeću ulogu u budućnosti, treba obrazovati u odgovarajućim uvjetima (Bozkurt, 2015, prema Bektas, 2000). Ovaj diplomski rad bavi se upravo spomenutim promjenama u načinu poučavanja za nastavni predmet Geografija u Hrvatskoj. Vremenski tijek za sobom je nosio različita politička i društvena uređenja koja su pak određivala drugačije pristupe školstvu. Kroz ovaj rad pokušati će se prikazati tijek promjena u pristupu poučavanja geografije od 1961. godine kada se postupno uvodi osmogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje pa sve do današnjih dana i primjene kurikularnog pristupa. Temeljni dokumenti za izvođenje nastave su kurikulum te nastavni plan i program stoga će naglasak biti upravo na njima. Osim toga, posvetit će se pozornost i općenitom razvoju osnovnog i srednjeg školstva. S obzirom na uvođenje novog predmetnog kurikuluma koji nosi određene novosti u pristupu poučavanja, ispitati će se stavovi i iskustva odabranih nastavnika i viših savjetnika Agencije za odgoj i obrazovanje koji su imali priliku raditi prema spomenutom dokumentu ili su ga kreirali.

1.1 Predmet istraživanja i vremenski obuhvat istraživanja

Predmet istraživanja i ujedno primarni izvori u ovome radu su temeljni dokumenti za izvođenje nastave Geografije i njihova analiza, a sve s ciljem prikaza promjene mjesta i uloge Geografije u nastavnom procesu. Vremenski okvir seže od pojave prvih školskih dokumenata u Hrvatskoj, osobito od 1961. godine kada se postupno uvodi obvezno osmogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje sve do današnjih dana kada se primjenjuje novi predmetni kurikulum za nastavni predmet Geografija.

1.2 Pregled dosadašnjih istraživanja

Malobrojni su radovi koji prikazuju kronološki tijek promjena u pristupu poučavanja geografije. Mnogo više su zastupljena djela i autori koji se bave općenito školstvom i razvojem školstva, metodičkim pristupima i načinom poučavanja, ali bez naglaska na kronologiju razvoja

pristupa specifično za geografiju. Kada govorimo o poučavanju geografije, nužno je spomenuti nekoliko važnih imena koja su svojim djelima uvelike doprinijela njezinu razvoju i ovome radu. Mate Matas (1996) u svojoj knjizi *Metodika nastave geografije* predstavlja stručno-znanstvene osnove predmeta, ciljeve nastave geografije, analizira oblike i metode rada u nastavi geografije, a dotiče se i same organizacije nastavnog sata te vrednovanja.

Za potrebe ovoga rada od velike su važnosti i djela o povijesnom razvoju školstva u Hrvatskoj. Važnu ulogu imaju Dragutin Franković (1958) i knjiga *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Emerik Munjiza (2009) *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije* te Ante Selak (1998) *Hrvatsko osnovno školstvo*.

1.3 Ciljevi, zadatci i hipoteze istraživanja

Temeljni cilj ovog diplomskog rada je utvrditi promjene u pristupu, ulozi i načinu poučavanja geografije u Hrvatskoj od 1961. godine do danas. Sukladno cilju, mogu se izdvojiti glavni zadatci rada:

1. Analizirati temeljne dokumente za izvođenje nastave geografije
2. Utvrditi razlike između starijih dokumenata i novog predmetnog Kurikuluma
3. Prikupiti i analizirati mišljenja nastavnika geografije o načinu poučavanja nekad i danas.

Glavne hipoteze koje će se provjeravati u radu su:

1. Nastava geografije u Hrvatskoj doživjela je velike promjene kroz različite reforme i politička i društvena razdoblja
2. Najnoviji Kurikulum daje pozitivan iskorak u nastavi geografije u Hrvatskoj
3. Nastavnici geografije zadovoljni su najnovijim Kurikulumom za nastavni predmet Geografija.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Prvi korak u istraživanju bila je analiza literature koja je navedena u jednom od prethodnih poglavlja. Osim toga, provedena je metoda ciljnih ili fokus grupa s nastavnicima geografije u školama vježbaonicama za izvođenje metodičke prakse te višim savjetnicima i članovima radnih skupina za geografiju koji su direktno povezani s izradom novog predmetnog kurikulumu, imaju iskustvo njegove provedbe, iskustvo izrade metodičkih priručnika i sl. Ciljne grupe su oblik grupnog intervjua, premda ne i u smislu razmjene ideja između intervjuea i grupe. Umjesto toga u njima je veći naglasak na interakciji unutar grupe koja raspravlja neku temu koju je zadao istraživač (Cohen prema Morgan, 1998). Zato sudionici komuniciraju jedan s drugim, a ne s intervjuerom, tako da do izražaja mogu doći njihova gledišta i mogu se držati svog vlastitog programa, a ne programa koji je odredio istraživač (Cohen i dr., 2000). U ovom slučaju, sudionici su raspravljali o razlikama u nastavi prema starim planovima i programima u odnosu na novi kurikulum, o razlikama u radu na početku radnoga vijeka i danas.

Prvobitna ideja bila je oformiti tri fokus grupe s ukupno 14 članova, međutim, iz opravdanih razloga i spriječenosti nekih od članova, finalna verzija istraživanja svedena je na dvije fokus grupe (prva sa tri, druga sa četiri sudionika) te jedan vođeni intervju s jednim od nastavnika. Važno je napomenuti kako su neki od spriječenih sudionika poslali svoja pismena očitovanja koja će također biti uključena u istraživanje. Dakle, istraživanje je provedeno s ukupno 10 sudionika. Prvu fokus grupu čine nastavnici osnovnih škola Grada Zagreba koji imaju dugi niz iskustva u nastavi i tijekom radnog vijeka prolaze kroz različite promjene u poučavanju. Drugu fokus grupu čine viši savjetnici i članovi radne skupine za geografiju. Intervju kao metoda istraživanja proveden je s nastavnikom geografije jedne zagrebačke gimnazije koji također ima bogato iskustvo u nastavi i projektima vezanih iz geografiju.

Metoda fokus grupa, kao i direktan intervju, provedeni su 28. lipnja 2020. godine putem aplikacije „Zoom“. Sudionicima su postavljena sljedeća pitanja:

1. U kojoj vrsti škole ili druge ustanove radite? Kako je tekao Vaš razvojni put do današnje pozicije?
2. Koliko godina radnog staža imate u nastavi?
3. Koje su po Vama ključne razlike u radu prema starom nastavnom planu i programu u odnosu na novi Kurikulum za nastavni predmet Geografija? (razlike u planiranju, pripremanju, poučavanju)
4. U kojem aspektu rada prepoznajete veću autonomiju? Navedite primjer.
5. Navedite koje su, po Vama, prednosti rada po novom kurikulumu i zašto?
6. Navedite koje su, po Vama, nedostaci rada po novom kurikulumu i zašto?

7. Što u nastavi geografije smatrate najvažnijim za učenike, za odgojno-obrazovni sustav, za društvo? Obrazložite svoj odgovor.

Dobiveni podaci obrađeni su analizom audiozapisa svih razgovora i vođenjem bilješki.

3. OBILJEŽJA OBRAZOVNOG SUSTAVA U HRVATSKOJ NAKON 1961. GODINE

Društvene, političke, ali i teritorijalne prilike u Hrvatskoj tijekom povijesti utjecale su na različite faze razvoja školstva. Emerik Munjiza (2009) povijest školstva u Hrvatskoj izlaže kroz sedam cjelina, a to su redom:

1. Školstvo u Hrvatskoj do prvih hrvatskih školskih zakona.
2. Državno školstvo od zakonskog reguliranja do kraja Drugog svjetskog rata.
3. Obvezno školstvo poslije Drugog svjetskog rata.
4. Razvoj srednjeg školstva.
5. Razvoj visokog školstva.
6. Privatno, alternativno i autonomno školstvo.
7. Društveno okruženje koje je bitno za unaprjeđivanje školstva.

U nastavku slijedi kratki osvrt na svaku od faza vezanih za osnovno i srednje školstvo, a naglasak je na školstvu nakon Drugog svjetskog rata i uvođenje osmogodišnjeg osnovnog školstva koje ostaje do današnjih dana.

3.1 Razvoj osnovnoškolskog obrazovanja od pojave prvih školskih dokumenata

Početno institucionalno obrazovanje veže se u Hrvatskoj uz IX. i X. stoljeće, vladare iz narodne dinastije i crkvene redove koji su bili gotovo jedini nositelji obrazovanja. Iako su crkvene škole imale i eksterni karakter, nisu mogle zadovoljiti potrebe novog, nadolazećeg, građanskog društva. Razvojem obrta i trgovine te uvođenjem novog načina manufakturne proizvodnje, javlja se nova građanska klasa. Interesi i potrebe nove građanske klase znatno se razlikuju od interesa tadašnje vladajuće klase: plemstva i svećenstva. Crkveno obrazovanje nije moglo pratiti ni zadovoljiti novonastale potrebe građanske klase, i zbog toga će građani poduzimati inicijative na otvaranju različitih vrsta privatnih i javnih škola. Budući da su ovakve škole uglavnom u gradovima, zajednički se nazivaju gradskim školama (Munjiza, 2009). Opće važećeg nastavnog plana i programa u tim školama nije bilo. Svaka škola radila je prema vlastitom planu i programu (Franković 1958 prema Munjiza 2009). Poseban interes za državne škole javlja se u vrijeme prosvjetiteljstva jer je temeljna odrednica gospodarskog i društvenog napretka pismenost naroda.

Nadalje, u drugoj fazi razvoja, zbog vraćenih ustavnih prava, parlamentarnog organiziranja, političkog pluralizma i samostalnosti na području školstva došlo je do ozbiljnijeg uređenja. Prvi puta u povijesti Hrvati su samostalno uredili svoje pučko školstvo vlastitim zakonom. Školski zakon iz 1874. godine višestruko je značajan za povijest hrvatskog školstva. To je prvi autonomni hrvatski školski zakon po kojem je i stvarno

uvedena četverogodišnja školska obveza (Munjiza, 2009). Spomenuti zakon stupa na snagu kada vlast preuzima ban pučanin – Ivan Mažuranić (1873. – 1880.). S druge strane, na području Vojne krajine također je donesen školski zakon, tri godine ranije, 1871. godine. Njezinim ukidanjem i uključivanjem u županijski sustav Hrvatske 1886. godine prestaje potreba za dva školska zakona i donosi se jedinstveni školski zakon 1888. godine. Prema tom zakonu školska obveza ostaje i dalje četverogodišnja kroz nižu pučku školu.

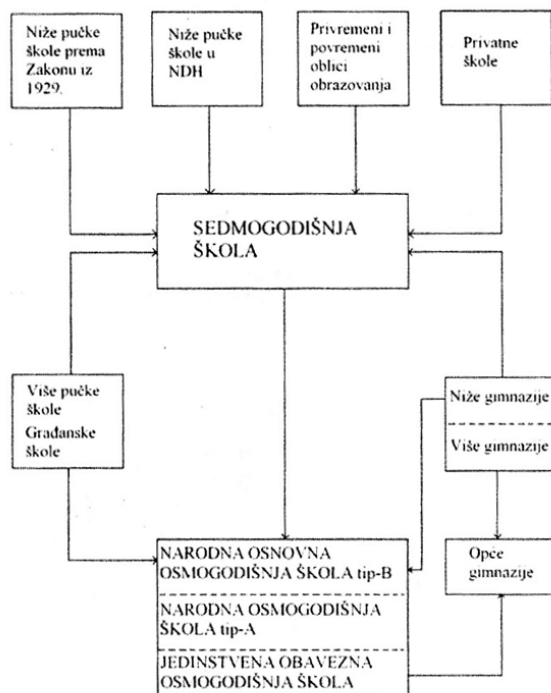
Promjenom još jedne političke situacije, stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca javljaju se novi uvjeti i nove potrebe. Prvi pokušaj donošenja novog školskog zakona bio je 1919. godine, međutim konačan novi zakon donesen je 1929. godine. Prema njemu, ustrojstvo škola dijeli se na osnovne (četiri razreda) s opetovnicom i više (naredna četiri razreda) škole. Nastava se održava s ciljem odgoja u državnom i narodnom jedinstvu s razvojem vjerske tolerancije prema svim članovima društvene državne zajednice. Po novom zakonu obrazovanje je besplatno za svu djecu, ali i obavezno. Roditelji koji nisu slali djecu u školu mogli su biti kažnjeni, no veliki broj nepolaznika govori o tome da roditelji nisu previše marili za kazne smatrajući da su djeca potrebija kod kuće nego u školi. Predviđeno je otvaranje osnovnih škola u svakom naselju u čijem radijusu od četiri kilometra ima bar tridesetero djece koja bi školu polazila. U iznimnim situacijama broj je mogao biti i manji, a škole bi bile privremene školske stanice s nastavom tri puta tjedno. Iako je zakonom točno određeno da školske općine mogu donijeti odluku o otvaranju novih škola onda kada su zadovoljeni uvjeti za normalan život nastavnika (stanarina ili osiguran školski stan) te adekvatna školska zgrada. Prema zapisima iz školskih spomenica, mnogi nastavnici nisu imali stan i morali su se sami snalaziti ili su imali školski stan koji je bio u toliko lošem stanju da se u njemu nije dalo živjeti (Selak, 1998).

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata postojao je paralelni školski sustav. Na području Nezavisne Države Hrvatske utemeljen je novi školski sustav koji je bio organiziran kao šestogodišnji koji se realizira u općoj četverogodišnjoj pučkoj školi i u dva razreda gradske i seoske produžne škole (Silov, 2003 prema Munjiza). Sukladno političkoj situaciji, prisutna je ideologizacija kroz različite načine okupljanja mladeži pa tako i u školama. Dolazi do izmjena udžbenika i ostale pedagoške literature koja dobiva izrazit nacionalan karakter.

Prilike u poslijeratnom razdoblju bile su izrazito nepovoljne: uništen je velik broj školskih zgrada zajedno s namještajem i opremom, naslijeđen je prilično loš učiteljski kadar uz to što je bio izrazito deficitaran, postojale su velike razlike u dosegnutom stupnju prema regijama, spolu, gradu i selu. U navedenim nepovoljnim uvjetima zacrtani su ambiciozni planovi na području školstva:

1. Ukinuti (smanjiti) nepismenost
2. Produžiti obvezno obrazovanje i stvoriti jedinstvenu školu
3. Razviti različite oblike obrazovanja uz rad.

Istodobno se prema sovjetskom iskustvu pripremala transformacija i uvođenje obveznog sedmogodišnjeg školovanja. Sabor Republike Hrvatske prihvatio je 30. 10. 1946. Zakon o obveznom sedmogodišnjem školovanju (Munjiza, 2009). Unatoč otporu u gradovima, zanimanje za sedmogodišnje škole je raslo i bilo relativno veliko. Tako je 1946. godine od ukupnog broja školskih obveznika njih svega 3 % nastavljalo školovanje u sedmoljetkama, da bi se taj udio 1948./1949. povećao na 41 % (Franković, 1958). Zbog još uvijek prisutnog dualizma u školstvu (sedmogodišnje škole, niže gimnazije), napuštanja suradnje s SSSR-om, napušta se i koncepcija sedmogodišnjeg školovanja i projicira se obvezna osmogodišnja škola. Prijelaz na osmogodišnje školovanje bio je postupan i različit: četverogodišnje škole postupno prerastaju u osmogodišnje, ukida se niža gimnazija koja se priključuje u sustav osmogodišnje škole. Za potrebe transformirane osmogodišnje škole (sl. 1) u nekoliko navrata bili su doneseni nastavni planovi i programi: 1952. objavljen je Nastavni plan i program za šestogodišnje škole, a 1954./1955. godine na snagu je stupio Nastavni plan i program za četverogodišnje, šestogodišnje niže razrede gimnazije i potpunu osnovnu školu. Definitivno napuštanje šestogodišnje škole započinje 1954./1955. školske godine njezinim prerastanjem u osmogodišnju školu. Ovaj proces nije bio istovremen u svim mjestima, jer su se pojedina mjesta međusobno jako razlikovala po uvjetima, posebno po stručnosti učiteljskog kadra (Munjiza, 2009).

Sl. 1. Shema formiranja obvezne osmogodišnje škole

Izvor: Munjiza, 2009.

3.2 Razvoj srednjeg obrazovanja od pojave prvih školskih dokumenata

Nastavno na razvoj osnovnoškolskog obrazovanja, slijedi i pregled razvoja srednjeg obrazovanja koje također prolazi nekoliko faza obzirom na društvene, političke, socijalne i druge okolnosti. Munjiza (2009) ističe tri razdoblja razvoja srednjeg školstva:

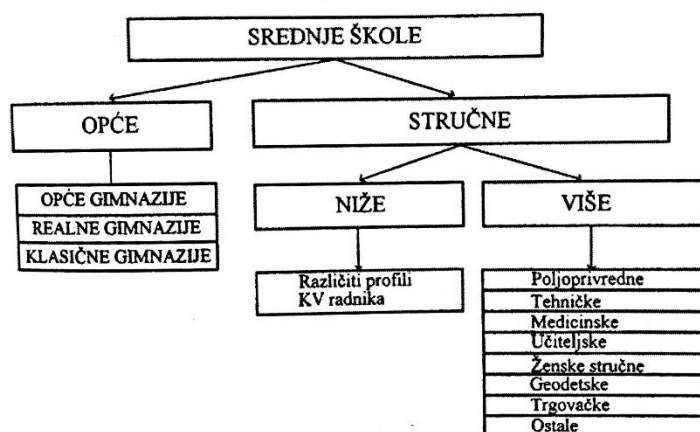
1. Srednje školstvo do 1918. godine
2. Srednje školstvo između dva svjetska rata
3. Srednje školstvo nakon Drugoga svjetskog rata

Uobičajena je podjela školstva na osnovno (elementarno, početno), srednje i visoko. Srednje školstvo ima dvije bitne funkcije, ili pripremu za nastavak obrazovanja ili profesionalno osposobljavanje za prvo zanimanje. Opće obrazovanje koje priprema za nastavak školovanja realizira se kroz gimnazije različitih tipova. Uz gimnazije, tu ulogu djelomično imaju i neke druge vrste potpunih srednjih škola. U suvremenim uvjetima želja je da i stručne škole osiguraju dovoljno općeg obrazovanja koje omogućava nastavak školovanja na fakultetima ili barem na srodnim fakultetima (Munjiza, 2009).

Podjela na opće srednje škole (gimnazije) i na stručne škole glavna je karakteristika tadašnjeg školstva. Državno školstvo razvija se iz crkvenog koje će se postupno otvarati i postajati javno. Prvu gimnaziju u Hrvatskoj osnovali su pavlini 1503. godine u Lepoglavi.

Od 1582. mogu ju pohađati i svjetovnjaci, ona postaje javnom ustanovom. Značajniji razvoj gimnazijskog obrazovanja veže se uz isusovce. Oni su 1607. godine otvorili gimnaziju u Zagrebu, koja je od početka imala javni karakter. Početno gimnazijsko obrazovanje vezano je dakle uz crkvene redove. Tako se između 1711. i 1740. godine spominju velika gimnazija u Zagrebu i male gimnazije u Osijeku (Tvrđa), Rijeci, Požegi i Varaždinu (Munjiza, 2009). Jedan od prvih propisa koji su imali značajniji utjecaj na uređenje školstva je „*Ratio educationis*“ iz 1777. godine. Donesen je od strane kraljice Marije Terezije i vrijedi za čitavu Habsburšku Monarhiju, samim time i za Hrvatsku. Spomenuta odredba predviđa petogodišnje gimnazijsko obrazovanje strukturirano u dva tečaja: trogodišnji gramatički i dvogodišnji humanistički. Uz dva navedena tečaja: gramatički i humanistički, kasnije je dodan dvogodišnji mudroslovni čime se gimnazijsko obrazovanje približilo osmogodišnjem. Dok su crkvene gimnazije uglavnom bile humanističke orijentacije, u državnim srednjim školama uz društveno-humanističku orijentaciju razvija se i realna orijentacija. Početno realno obrazovanje moguće je pratiti uz glavne i realne škole, koje je bilo u funkciji početnog profesionalnog osposobljavanja (Munjiza, 2009). Osim spomenute odredbe iz 1777. godine, važnu ulogu u organizaciji gimnazija i realki ima „*Osnova za organizaciju austrijskih gimnazija i realki*“ iz 1849. godine. Ova se osnova od 1950. godine primjenjivala i u Hrvatskoj. Po ovoj Osnovi gimnazijsko se obrazovanje produžava sa šest na osam godina. Gimnazija je strukturirana kao četverogodišnja niža i četverogodišnja viša. Uveden je gimnazijski završni ispit koji omogućava upis na sve fakultete (Franković, 1958).

U razdoblju između dva svjetska rata nema značajnijih promjena u organizaciji srednjeg školstva. Bilo je nekoliko rasprava i pokušaja reorganizacije, a zakonom o srednjem školstvu iz 1929. godine zadržane su postojeće opće škole: gimnazije općeg, realnog i klasičnog usmjerenja. Ovaj zakon s izmjenama i dopunama iz 1931. godine određuje da gimnazije mogu biti potpune i nepotpune. Potpune su osmogodišnje, a nepotpune gimnazije označavaju niže četverogodišnje (Munjiza, 2009). Model takvog oblika školstva prikazan je na slici 2.

Sl. 2. Model srednjeg školstva u Kraljevini Jugoslaviji između dva svjetska rata

Izvor: Munjiza, 2009.

Nadalje, razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata donosi značajnije promjene, osobito sedamdesete godine prošlog stoljeća. Odmah nakon rata niže gimnazije pripajaju se u sustav osmogodišnjih škola. Ostaju četverogodišnje (više) gimnazije. Glavna namjera reformskih promjena sedamdesetih bila je smanjenje dualizma u školstvu i povećanje opće obrazovanosti. Pod dualizmom u školstvu smatra se velika razlika između strukovnih i gimnazijskih usmjerenja te se htjelo postaviti jednake temelje za sve učenike. Kako navodi Munjiza (2009), radikalna srednjoškolska reforma počela je poslije 1974. godine, a imala je ambiciju potpunog ukidanja dualizma u školstvu i stvaranja jedinstvene opće srednje škole. U navedenoj reformi ukidaju se sve srednje škole i stvaraju jedinstveni Centri usmjerenog obrazovanja. U svim centrima prve dvije godine su programski iste; svi učenici uče po istom nastavnom planu i programu koji se zove zajedničke opće osnove. Također, uvode se i novi predmeti međutim oni su uglavnom ideološki orijentirani, primjerice marksizam ili teorija i praksa samoupravnog socijalizma. Model jedinstvenih općih srednjih škola prikazan je u tablici 1.

Tab. 1. Model jedinstvene opće srednje škole nakon 1974. godine

1. godina	I. faza	ZAJEDNIČKE OSNOVE
2. godina		
3. godina	II. faza	PROFESIONALNO USMJERAVANJE
4. godina		

Izvor: Munjiza, 2009.

3.3 Obilježja suvremenog školstva u RH

Nakon devedesetih godina prošlog stoljeća i demokratskih promjena koje su uslijedile, samostalna Republika Hrvatska uvodi nove promjene u osnovno i srednje školstvo. Suvremeno osnovno i srednje školstvo obavezno je i besplatno za sve učenike i omogućuje razvoj osobnih potencijala te priprema za tržište rada i cjeloživotno učenje. Ustanova koja je odgovorna za cjelokupni odgojno-obrazovni sustav je Ministarstvo znanosti i obrazovanja na čijem čelu je ministar obrazovanja. Trenutno, na ministarskoj poziciji je prof. dr. sc. Radovan Fuchs koji je navedenu dužnost obavljao i ranije (2009. – 2012.). Naslijedio je ministricu prof. dr. sc. Blaženku Divjak koja je na poziciji ministrice obrazovanja bila od lipnja 2017. do srpnja 2020. godine. Osim samog Ministarstva, u sustavu djeluju i specijalizirane ustanove kao što su Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO), Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (ASOO), Agencija za visoko obrazovanje (AZVO) te Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO).

Obrazovni sustav sastoji se od osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja nakon čega slijedi visoko obrazovanje. Osnovne škole objedinjuju učenike u dobi od šest do petnaest godina, a dijele se na razrednu nastavu (tzv. niže razrede), odnosno primarno obrazovanje koje traje od 1. do 4. razreda. Tijekom primarnog obrazovanja s učenicima je jedan učitelj/ica koji objedinjuje sve nastavne predmete. Nakon završenog primarnog obrazovanja slijede viši razredi osnovne škole, od 5. do 8. razreda. U ovom razdoblju učenici imaju različite nastavnike za pojedine nastavne predmete, takozvanu predmetnu nastavu. Završetkom viših razreda osnovne škole slijedi prijelaz na srednjoškolsko obrazovanje. Ono se dijeli na dvije glavne vrste, a to su gimnazijske, strukovne i umjetničke škole. Sve vrste gimnazija (opća, jezična, prirodoslovno-matematička, prirodoslovna, klasična) traju četiri godine, dok srednje

strukovne škole traju tri ili četiri godine. Nakon završetka gimnazije, učenici su obavezni pristupiti ispitima državne mature kako bi završili srednje obrazovanje, a izborni predmeti na državnoj maturi imaju ulogu ulaznice u svijet visokog obrazovanja. Učenici sa završenom srednjom strukovnom ili umjetničkom školom, dužni su napisati i obraniti završni rad, a ukoliko žele nastaviti školovanje, sa završenom četverogodišnjom strukovnom školom, obavezni su pristupiti ispitima državne mature iz hrvatskog jezika, matematike i stranog jezika¹(Pravilnik o polaganju državne mature).

Hrvatska kao članica Europske Unije ide u smjeru razvoja društva znanja jer je znanje temeljna proizvodna i razvojna snaga u društvu. Znanje, obrazovanje i cjeloživotno učenje temeljni su pokretači razvoja hrvatskoga društva i svakoga pojedinca. Omogućuju mu bolje razumijevanje i kritičko promišljanje samoga sebe i svega što ga okružuje, snalaženje u novim situacijama te uspjeh u životu i radu (NOK, 2011).

¹ U sklopu obaveznog dijela državne mature, umjesto ispita iz stranoga jezika učenici klasičnih gimnazija mogu polagati ispit iz Latinskoga ili Grčkoga jezika, a učenici koji se školuju na jeziku i pismu nacionalnih manjina uz ispit iz hrvatskoga jezika obvezno polažu ispit iz jezika nacionalne manjine na kojemu se školuju, a kao treći ispit biraju ispit iz matematike ili iz stranoga jezika (Pravilnik o polaganju državne mature, NN 01/13, 41/19, 127/19 i 55/20).

4. GEOGRAFIJA KAO NASTAVNI PREDMET U HRVATSKOJ

Treba naglasiti kako geografsko obrazovanje u Hrvatskoj počinje prije uvođenja geografije kao zasebnog nastavnog predmeta. Određena geografska znanja učenici stječu u prva četiri razreda osnovne škole u sklopu integriranog nastavnog predmeta Priroda i društvo. Integrirana nastava Prirode i društva pokušava ciljeve, sadržaje i metode iz prirodnih i socioznanstvenih predmeta postaviti u međusoban odnos (Matas, 1996). Neupitna je važnost geografije kao nastavnog predmeta, ali i kao predmeta koji daje široke spoznaje važne za socijalni razvoj. To potvrđuje i definicija geografije prema najnovijem predmetnom Kurikulumu (2019) u kojoj se ističe kako je „Geografija znanost koja se bavi proučavanjem odnosa i odraza prirodnih i društvenih elemenata u geografskome prostoru (njihovim distribucijama, obrascima, međudjelovanjima i promjenama, odnosno zakonitostima) radi planiranja funkcionalne i, prema mogućnosti, optimalne prostorne organizacije (na skali od lokalne do globalne) te upravljanja prostorom u skladu s održivim, pametnim i uključivim razvojem“. Nadalje, „učenje i poučavanje Geografije doprinosi ostvarivanju svih temeljnih vrijednosti odgojno-obrazovnog sustava. Ono omogućava usvajanje znanja potrebnih za uspješan nastavak školovanja i početak profesionalne karijere. Stečeno znanje omogućava odgovorno ponašanje i djelovanje u zajednici prema drugima i prema prirodi. Stečeni integritet omogućava argumentirano zastupanje vlastitih mišljenja i stavova. Poučavanje Geografije neposredno promiče prostor kao identitetnu osnovu, razvija identitet od osobnoga, lokalnog, regionalnog do nacionalnog građanskog, ali i do nadnacionalnog i globalnog identiteta građanina svijeta. Razvijanjem socijalne osjetljivosti i ekološke svijesti učenici razvijaju solidarnost. Stečene vrijednosti potiču prihvaćanje kulturnih i drugih razlika i uvažavanje potreba drugih, uz međusobno razumijevanje i poštovanje. Usvojena znanja i razvijene kompetencije pogoduju poduzetnom djelovanju uz razumnu procjenu mogućnosti, ograničenja i rizika u svakodnevnome i profesionalnom životu“ (Predmetni kurikulum, 2019 – Svrha i opis predmeta). Ovakvo detaljno i razrađeno shvaćanje nije oduvijek bilo prisutno u sustavu obrazovanja. Slijed promjena pristupa geografskih načela objasniti će se u ovom poglavlju.

4.1 Stručna i znanstvena načela u nastavi geografije

Nastavna načela ili principi su polazišta, nepisani zakoni kojih se nastavnici i drugi subjekti nastavnog procesa trebaju držati pri planiranju, organizaciji i izvođenju nastave u svrhu što kvalitetnije nastave. U nastavi geografije koriste se opća načela koja su primjenjiva i kod drugih znanosti te izvorna geografska načela karakteristična za geografiju. Pod opća načela ubrajaju se načelo od bližeg prema daljem, načelo primjerenosti dobi učenika, načelo zornosti,

načelo znanstvenosti, sistematičnosti, načelo aktualizacije i povezivanja nastavnih sadržaja sa stvarnim životom. Načela koja su specifična za geografiju kao znanost su načelo regionalne geografije, načelo egzemplarnosti, opće geografsko načelo, načelo usmjerenosti prema ciljevima, ekološko načelo. Neka od spomenutih načela obrađuje Matas (1996) od kojih je većina aktualna i danas dok neka postupno gube značaj.

Planovi i programi nastave geografije u Hrvatskoj u proteklom razdoblju rađeni su u skladu s regionalnim, egzemplarnim, općegeografskim i socijalnim načelima.

U prvoj polovini XX. stoljeća redosljed obrade bio je od zavičaja preko uže domovine (Hrvatske) do šire domovine (Jugoslavije). U petom razredu se povremeno obrađivala Jugoslavija ili češće opća geografija. U šestom i sedmom razredu obrađivale su se zemlje Europe i svijeta, da bi se u osmom razredu ponovno obrađivala Jugoslavija (Matas, 1996).

U prvom razredu gimnazije obrađivana je fizička i opća geografija, u drugom svemir, trećem etnografija, a u četvrtom Kraljevina Jugoslavija. Slično se načelo programiranja primjenjivalo od 1945. do 1990. godine. Uži zavičaj i domovina obrađivali su se u okviru prirode i društva u nižim razredima osnovne škole. Početkom predmetne nastave u petom razredu se obrađivala opća geografija, a u šestom i sedmom regionalna geografija Europe i svijeta, da bi se u osmom ponovno obrađivala geografija matičnog državnog prostora. Većina nastavnih planova i programa za gimnazije od 1945. do 1990. godine također se radila u skladu s regionalnogeografskim načelom. U prvom razredu obrađivala se opća geografija, u drugom i trećem regionalna, a u četvrtom geografija Jugoslavije. Redosljed i struktura nastavnog programa uglavnom su bili prilagođeni koncentričnom rasporedu jer gimnazijsko obrazovanje širi koncentrični krug nastavnih sadržaja osnovne škole. Stvaranjem nove demokratske države Hrvatske 1990. godine nastaju određene promjene u načelima izrade nastavnih planova i programa geografije, kao i u redosljedu odnosno strukturi nastavnog programa.

Program obuhvaća osnove opće i regionalne geografije. Osim toga, u razradi programa poštivana su načela kompleksnosti i egzemplarnosti. Takav pristup u izboru i obradi nastavnih sadržaja omogućava detaljnu obradu prevladavajućeg geografskog sadržaja, a ostali sadržaji povezuju se s osnovnim sadržajem i obrađuju samo u najpotrebnijem opsegu kako bi se objasnile bitne karakteristike regionalne cjeline. Geografski su sadržaji u izboru reprezentativni i aktualni i kao takvi mogu uvelike pridonijeti razvijanju mladeži u skladu sa zahtjevima suvremenog života i rada. Bit je njihove obrade uočavanje složenosti prirodnih pojava, društvene stvarnosti te uzročno-posljedične povezanosti u mijenjanju izgleda i značenja prostora na Zemljinoj površini. Povezujući nastavne sadržaje geografije sa sadržajima srodnih

nastavnih predmeta, učenici će dobiti cjelovitiju sliku o prirodnoj osnovi i društvenoj aktivnosti te o njihovoj međuzavisnosti u prostoru (Matas, 1996).

Načelo egzemplarnosti, prema korijenu riječi egzemplum (primjer), nužno je u nastavi geografije zbog obilja nastavnih sadržaja koje je potrebno obrađivati navodeći primjere. Tako se primjerice može obraditi određena država čije se značajke mogu primijeniti na barem još jednu državu koja se ne treba nužno tako detaljno obraditi.

Općegeografsko načelo više se primjenjuje od početka sedamdesetih godina 20. stoljeća. Ono ističe odgovarajuće prostorne strukture, kao na primjer prirodne strukture ili odnos čovjek-okoliš.

Načelo regionalne geografije neki nazivaju i krunom znanstvenogeografskog rada, ali i najtežim geografskim radom jer se problemu pristupa kompleksno poštujući cjelovitu geografsku supstanciju. Tko se posveti regiji, obuhvaća cijeli mozaik ili skup činjenica koji je u svojoj složenosti nužno jednokratano.

Velik broj geografa i praktičara ističe kako su u planovima i programima rađenim prema spomenutim načelima državna ministarstva određivala smjernice za nastavu kojih su se nastavnici morali držati. Takvi programi često podsjećaju na kataloge i u njima je premalo informacija o ciljevima učenja koji bi se trebali ostvariti obradom nastavnih sadržaja. Kao bolje rješenje ističe se ideja usmjerenost na učenje, a upravo to je bit istoimenog načela u nastavi geografije (Matas, 1996).

Načelo životne blizine osobito je važno za učenike mlađe dobi kako bi im se približili nastavni sadržaji. Zato se u nižim razredima osnovne škole obrađuju sadržaji vezani uz obitelj, školu, zavičaj. Načelo kompleksnosti obvezno se primjenjuje u nastavi geografije budući da je ona sama po sebi kompleksna znanost. Još jedno važno načelo je ekološko načelo koje dobiva sve veći značaj u nastavi kako geografije tako i drugih nastavnih predmeta. Ekološki odgoj i obrazovanje važna je pretpostavka u razumijevanju uzroka, posljedica i mogućih rješenja ekoloških kriza koje poprimaju globalne razmjere. Načelo usmjerenosti prema djeci uzima u obzir životnu stvarnost djece, njihova iskustva, doživljaje, interese, brige i potrebe. To načelo omogućava uvid u životne odnose djeteta, kao i utjecaj okoline što utječe na mogućnost djelovanja i sposobnosti. Još jedno suvremenije načelo je načelo usmjerenosti prema učeniku. Prema tome, svi se sadržaji obrađuju na učeniku pristupačan način. Djeca uče tako da zapažaju, iskušavaju, eksperimentiraju, konstruiraju i istražuju. Vlastiti rad čini osnovnu sastavnicu dječjeg učenja.

4.2. Geografija kao nastavni predmet u osnovnim školama

Još od 1926. godine može se pratiti tijek nastave geografije u Hrvatskoj. Tada se geografija predavala u trećem razredu osnovne škole. Kasnije, konkretno 1953. godine, uvodi se predmet *Priroda i društvo* i on preuzima sadržaje koji su se do tada predavali u sklopu geografije. Tu nije bio kraj izmjenama nastavnog sadržaja. Već od školske godine 1958./59. u pete razrede osnovne škole uveden je novi predmet koji je na neki način potisnuo geografiju – *Upoznavanje društva*, a izvodio se čak tri sata tjedno. Predmet je ukinut 1972. godine kada su njegovi nastavni sadržaji vraćeni geografiji, odnosno povijesti, a geografija se u petom razredu osnovne škole nastavila predavati po jedan sat tjedno. Kroz reformu iz 1984. dolazi do promjene principa učenja „od bližeg prema daljem“ pa je stoga geografija šestog razreda obuhvaćala Aziju, Afriku i orijentaciju pomoću kompasa. U sedmom razredu učila se Amerika, Australija i Oceanija, orijentacija u prostoru dok je u osmom razredu naglasak bio na Europi, SSSR-u i SFR Jugoslaviji. Prema nastavnim planovima i programima, kroz sva navedena razdoblja geografija je varirala između dva i tri sata tjedne nastave (Matas, 1989).

Prema nastavnom planu i programu za osnovne škole iz 2006. godine, nastava geografije se izvodi po 1,5 sati tjedno u petom, te po dva sata tjedno u šestom, sedmom i osmom razredu. Navedeni nastavni plan i program stupa na snagu od školske godine 2006./2007. Program je zamišljen po načelu od manje složenog prema složenijemu, tj. dubina i širina spoznaja povećava se s dobi učenika. Opseg znanja određen je brojem tema i pojmova koji se trebaju obraditi u jednom razredu, a dubina je određena stupnjem usvojenosti znanja i sposobnosti učenika (Nastavni plan i program za osnovne škole, 2006). Nastavni plan razrađen je na način da su za svaki razred propisane teme koje se moraju obraditi. Svaka tema razrađena je na ključne pojmove i obrazovna postignuća koja bi učenici trebali usvojiti. Konačno, nakon razrade tema, ponuđene su i izborne teme za svaki razred. Tako se u petom razredu obrađuje „geografska abeceda“, odnosno temeljna geografska znanja poput: Oblik i veličina Zemlje, Razmještaj kontinenata i oceana, Zemlja u svemiru, Geografska mreža, Gibanja Zemlje i godišnja doba itd. U šestom razredu obrađuje se stanovništvo, gospodarstvo, reljef i kontinenti. U sedmom razredu slijedi Europa, najprije opća obilježja zatim pregled za svaku državu po pojedinim regijama, i na kraju suvremeni procesi integriranja i prostorne diferencijacije. U zadnjem razredu osnovne škole teme koje se obrađuju vezane su uz Hrvatsku. Geografski smještaj, položaj, stanovništvo, geografska raznolikost, reljef Hrvatske itd.

Sljedeći važan obrazovni dokument donesen je 2011. godine. To je Nacionalni okvirni kurikulum (NOK) koji služi kao temelj za izradu predmetnih kurikuluma. Osim toga, dokument je značajan za planiranje i organiziranje rada škola. U dokumentu su opisane

odgojno-obrazovne vrijednosti, ciljevi, kompetencije i načela koja pridonose razumijevanju i usklađenom planiranju razvoja i rada škola. Nadalje, opis odgojno-obrazovnih područja i njihovih ciljeva pomaže školama povezati nastavne predmete i smisleno i svrsishodno usmjeriti odgojno-obrazovni i nastavni proces. Tomu pridonose i međupredmetne teme koje su dio svakog nastavnog predmeta. One služe za stjecanje znanja, razvoj sposobnosti i stavova, te produbljivanje svijesti kod učenika o zdravlju, pravima, osobnoj i društvenoj odgovornosti, društveno-kulturnom, gospodarskom, tehnološkom i održivom razvoju, vrijednostima učenja i rada, te samopoštovanju i poštovanju drugih i drugačijih. Uvođenje međupredmetnih tema kao i mogućnost osmišljavanja i organizacije fakultativne i izborne nastave, trebali su školama omogućiti znatno obogaćenje školskoga kurikulumu (NOK, 2011.). U NOK-u su područja kurikulumu razrađena do razine koja je izvrsno polazište za izradu predmetnih kurikulumu. Za razliku od područja kurikulumu, međupredmetne teme sadrže samo opis i ciljeve. Nakon donošenja NOK-a nije uslijedila izrada predmetnih kurikulumu. Zapravo se nikakve značajnije promjene nisu događale do donošenja Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije 2014. godine.

4.3. Geografija kao nastavni predmet u gimnazijama

Kako navodi Matas (1996), promjene nastavnog plana i programa srednjih škola u poslijeratnom razdoblju su se intenzivnije odražavale na satnicu, a nešto manje na nastavne sadržaje. Premda su nastavni plan i program međusobno povezani, praksa pokazuje da su se određeni geografski sadržaji „tiskali“ u sve manju i manju satnicu, a što je ostavljalo i ostavlja velike tragove u kvaliteti nastave. Tako se na primjer nastava geografije u 1. razredu nekadašnjih gimnazija uglavnom izvodila po tjednoj normi od dva sata, osim u prve tri poratne godine i školsku godinu 1960./61., kada je satnica iznosila tri sata tjedno. U većini programa za peti, odnosno prvi razred kroz navedeno razdoblje bili su zastupljeni elementi opće geografije koji su se u nekim programima zvali osnove geografije. Nastavni planovi i programi iz 1974. i 1984. godine bitno se razlikuju od prethodnih. Pedagoška reforma koja je zahvatila cjelokupni odgojno-obrazovni sustav veoma se intenzivno odrazila i na nastavni predmet geografija i to podjednako u kvantitativnom i kvalitativnom smislu. Prema planu i programu iz 1974. godine nastavni predmet zemljopis (tadašnji naziv) je kao općeobrazovni prebačen u prva dva razreda opće srednje škole. Tjedna satnica nastave je iznosila dva sata tjedno u prvom razredu i dva sata tjedno u drugom razredu. Navedeni fond sati, uz nastavne sadržaje, prikazan je u tablici 2. Dakle, prema spomenutoj reformi iz 1974. godine, geografija se poučavala i učila 70 sati

godišnje. U prvi razred je „zbijena“ opća geografija, geografija Europe i geografija Azije dok su se u drugom razredu obrađivali kontinenti Novog svijeta i SFR Jugoslavija (Matas, 1996).

Tab. 2. Dio nastavnog plana i programa geografije za 1. i 2. razred gimnazije

1. razred			2. razred	
GODINA DONOŠENJA	TJEDNI BR. SATI	NASTAVNI SADRŽAJ	TJEDNI BR. SATI	NASTAVNI SADRŽAJ
1974.	2	Stanovništvo i osnovni geografski uvjeti	2	Afrika, Amerika, Australija i Jugoslavija
1984.	2	Jugoslavija	2	Suvremeni svijet

Izvor: Matas, 1996.

Usljedila je reforma 1984. godine i ona je donijela promjene u redosljedu učenja nastavnog sadržaja. Tako se u 1. razredu srednjih škola uče samo geografski sadržaji s naslovom SFR Jugoslavija i međunarodna zajednica. Naslov geografskih sadržaja u 2. razredu bio je Društveno-geografska raspodjela svijeta s obzirom na razlike društveno-političkih uređenja, bogatstvo prirodnih izbora i stupnja ekonomske razvijenosti (Matas, 1989). Sve veće reduciranje nastavnog plana nije učenicima omogućavalo stjecanje potpune predodžbe o geografskim pojavama i njihovom značenju te nije osposobljavalo učenike za izvođenje vlastitih zaključaka. Značenje regionalne geografije postupno je slabjelo u odnosu na značenje opće i fizičke geografije, s tim da se fizička geografija pretežito obrađivala u funkciji društvenih potreba (Mrđenović, 1987). Može se reći kako se pristup nastavi geografije mijenjao ovisno o društvenim i političkim zbivanjima.

Prema nastavnom planu iz 1994. godine, geografija je u sva četiri razreda opće i prirodoslovno-matematičke gimnazije zastupljena sa po dva sata tjedno. U jezičnim gimnazijama nastava geografije održava se po dva sata tjedno u svim razredima osim trećeg, gdje se nastava održava po jedan sat tjedno. Isti nastavni plan kao jezične imaju i klasične gimnazije.

Može se zaključiti kako se do devedesetih godina prošlog stoljeća uglavnom prakticirao pristup u nastavi koji je usmjeren na nastavnika. Takav tradicionalni pristup temelji se na teoriji učenja koja naglašava važnost pamćenja činjenica i pojmova koje prenosi nastavnik. Kod ovakvog pristupa, učenici su pasivni sudionici nastavnog procesa. Osim toga nije se uzimalo u obzir iskustvo učenika i njihova kritička razmišljanja.

Integracija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, česte izmjene redoslijeda nastavnih sadržaja i broja nastavnih sati potvrđuju prvu hipotezu: u istraživanom razdoblju Geografija kao nastavni predmet doživljava brojne promjene pod utjecajem više školskih reformi te društveno-političkih procesa.

5. PROMJENE U PRISTUPU POUČAVANJA OD 2019./2020. ŠK. GODINE

Prema odluci Ministarstva znanosti i obrazovanja, nastavna godina počela je 9. rujna 2019., a završila 17. lipnja 2020., odnosno 22. svibnja 2020. godine za učenike završnih razreda srednjih škola. Također, za istu nastavnu godinu Ministarstvo 2019. godine objavljuje i odluku o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Geografija za osnovne škole i gimnazije u Hrvatskoj i za druge predmete i međupredmetne teme. Odluka se od navedene nastavne godine primjenjuje na pete razrede osnovnih škola te prve razrede gimnazija. Za šeste razrede osnovnih škola i drugih te trećih razreda gimnazija, odluka se primjenjuje od školske godine 2020./2021., za učenike 7. razreda osnovne škole i 4. razreda gimnazije od školske godine 2021./2022 i za učenike 8. razreda osnovne škole od školske godine 2022./2023. Doneseni predmetni kurikulum strukturiran je prema konceptima što je bitan iskorak od dosadašnjih školskih dokumenata koji su uglavnom sadržavali samo propisane nastavne sadržaje i ciljeve učenja i poučavanja. Koncepti, ostale sastavnice kurikuluma i novi pristupi koje omogućava bit će navedeni u ovom poglavlju.

5.1. Sastavnice novog predmetnog kurikuluma

Na samom početku dokumenta stoji odluka Ministarstva znanosti i obrazovanja o donošenju dokumenta nakon čega je objašnjena svrha i opis predmeta te četiri odgojno-obrazovna cilja učenja i poučavanja geografije. Prema tome, učeći nastavni predmet geografiju, svaki bi učenik trebao:

„1. Postati osposobljen član zajednice koji, svjestan svoje odgovornosti prema drugim ljudima i prirodi te poštujući načela održivoga razvoja, može sudjelovati u oblikovanju funkcionalne prostorne organizacije na različitim prostornim razinama.

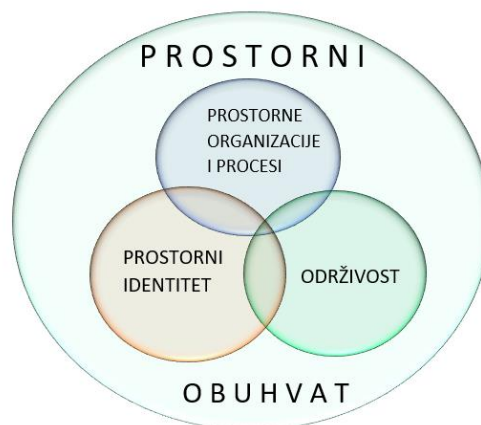
2. Spoznati važnost identiteta u globaliziranom društvu te djelovati na očuvanju i promicanju lokalnoga, regionalnog i nacionalnog identiteta, uz poštovanje različitosti.

3. Koristiti se geografskom pismenošću, logičkim mišljenjem, jezično-komunikacijskim i socijalnim vještinama za kritičko promišljanje o prostornim problemima radi pronalaženja kreativnih i inovativnih rješenja u svakodnevnome životu i za cjeloživotno učenje.

4. Samostalno i u skupini planirati i provesti istraživanje, uključujući terenski rad, radi otkrivanja novih spoznaja o geografskome prostoru“ (Predmetni kurikulum, 2019).

„Učenje i poučavanje Geografije prema predmetnom kurikulumu temelji se na četiri ključna koncepta: Prostorni identitet (A), Prostorne organizacije i procesi (B), Održivost (C) te Prostorni obuhvat koji ima integrativni karakter i sastavni je dio prethodna tri koncepta (sl. 3). Koncept prostornoga identiteta temeljni je geografski koncept koji polazi od razumijevanja

geografskoga prostora u cijelosti kao i identitetnoga razlikovanja pojedinih manjih prostornih cjelina. U sklopu koncepta Prostorne organizacije i procesi mogu se izdvojiti uvjetno statične sastavnice. To su prostorne distribucije i obrasci, te dinamičke sastavnice, međuovisnosti i promjene. Distribucije obuhvaćaju poznavanje i razumijevanje geografskoga razmještaja elemenata prirodne osnove, naseljenosti i naselja, gospodarskih djelatnosti i njezine nadgradnje. Pod obrascima podrazumijevamo prepoznavanje pravilnosti u tim distribucijama i razumijevanje uzročnosti tih pravilnosti. Geografski koncept Održivost temelji se na holističkom pristupu problematici održivosti koji uključuje međudjelovanje prirodne osnove, stanovništva i gospodarskih djelatnosti u geografskome prostoru. Utjecaj stanovništva prepoznatljiv je u preobrazbi okoliša i smanjenju krajobrazne raznolikosti. Prostor je mjesto odvijanja geografske stvarnosti. Povezan je s opažanjem prirodnih pojava i ljudskih tvorevina koje imaju svoju veličinu, oblik, različite omjere i razmještaj te s doživljajem kretanja u prostoru, preoblikovanjem i premještanjem objekata u prostoru. Geografija se bavi prostorom određenoga obuhvata koji se može nazvati geografskim prostorom“ (Predmetni kurikulum, 2019).

Sl. 3. Koncepti u geografiji

Izvor: Predmetni kurikulum

Nakon razrade i objašnjenja koncepata, u dokumentu slijedi tablica s nastavnim sadržajima po razredima počevši od 5. razreda osnovne škole, do 4. razreda gimnazije. Tablica sadrži odgojno-obrazovne ishode, razradu ishoda i odgojno-obrazovne ishode na razini usvojenosti „dobar“ na kraju razreda. Navedene sastavnice tablice jasnije su vidljive u tablici 3.

Tab. 3. Razrada odgojno-obrazovnog ishoda iz Geografije na primjeru 5. razreda osnovne škole

A. Prostorni identitet		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	odgojno-obrazovni ishod na razini usvojenosti „dobar“
GEO OŠ A.5.1. Učenik objašnjava važnost geografije u svakodnevnome životu.	– navodi definiciju geografije kao znanosti – opisuje geografske sadržaje koji se poučavaju u nastavnome predmetu – objašnjava svrhu učenja geografije	Opisuje predmet poučavanja geografije kao znanosti, važnost geografije u svakodnevnome životu i daje primjere geografskih sadržaja koji se uče i poučavaju u nastavnome predmetu.

Izvor: Predmetni kurikulum za nastavni predmet geografija, NN 7/ 2019.

„Odgojno-obrazovni ishodi iskazi su očekivanja od učenika u određenom konceptu u pojedinoj godini učenja Geografije. Obuhvaćaju znanja, vještine te stavove i vrijednosti“ (Predmetni kurikulum 2019). Odgojno-obrazovni ishodi navedeni su po razredima, razvrstani prema konceptu u kojem se ostvaruju i postaju sve složeniji u svakoj idućoj godini učenja i poučavanja. Nisu razvrstani prema redoslijedu poučavanja jer je redoslijed poučavanja u autonomiji učitelja. Navedeni su na način da svaki ishod ima svoju šifru. Najprije je navedena kratka oznaka nastavnog predmeta – GEO. Uz oznaku predmeta dodana je oznaka OŠ ili SŠ, ovisno o kojoj vrsti škole se radi. Nakon toga slijedi oznaka koncepta (A, B ili C), brojevana oznaka razreda te na kraju redni broj ishoda unutar koncepta. U tablici 3. vidljiv je primjer prvog ishoda za peti razred osnovne škole. Osim toga, ispod razrade ishoda navedene su i poveznice s drugim nastavnim predmetima (korelacija) te međupredmetne teme. Međupredmetne teme učenicima

daju širi aspekt spoznaja o svijetu koji ih okružuje i pridonose mogućnosti primjene naučenog u svakodnevnom životu. Od sedam međupredmetnih tema, tri su posebno zastupljene u kurikulumu Geografije: Učiti kako učiti, Osobni i socijalni razvoj te Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT). Očekivanja za navedene međupredmetne teme treba ostvarivati u sklopu svih odgojno-obrazovnih ishoda i na svim razinama učenja i poučavanja Geografije. Odgojno-obrazovna očekivanja preostalih četiri međupredmetnih tema Održivi razvoj, Zdravlje, Poduzetništvo te Građanski odgoj i obrazovanje manje su zastupljena u predmetnom kurikulumu. Na samom kraju opisano je vrednovanje ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda koje se temelji na tri osnovna pristupa vrednovanju. To su vrednovanje naučenoga, vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje. Vrednovanje naučenog odnosi se na procjenu razine usvojenosti geografskih znanja i vještina. Dovodi do brojčane ocjene, a elementi ocjenjivanja su geografska znanja, geografsko istraživanje i vještine te kartografska pismenost. Vrednovanje za učenje namijenjeno je unapređivanju i planiranju učenja i poučavanja. Ne dovodi do brojčane ocjene već do povratnih informacija učenicima o napredovanju u radu i bolje motivacije. Vrednovanje kao učenje razvija kompetenciju učiti kako učiti. Implicira da je proces vrednovanja zapravo integriran u sam proces učenja, pri čemu vrednovanje postaje prilika za učenje, za samoanalizu i samovrednovanje. Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje važni su zadaci nastavnika. On treba pružiti povratnu informaciju o napretku učenika s ciljem njegova usmjeravanja, ali i kao poticaj i ohrabrenje kako bi se povećalo samopoštovanje i uspješnost kao važni preduvjeti individualnoga napretka. Nastavni plan za osnovnu školu nije promijenjen u odnosu na 2006. godinu i prikazan je u tablici 4. Nije mijenjan niti nastavni plan za gimnazije pa je za opće i prirodoslovno-matematičke predviđeno po 70 sati nastave u prvom, drugom i trećem razredu te 64 nastavna sata u četvrtom razredu. U jezičnim i klasičnim gimnazijama isti je fond sati predviđen za prvi, drugi i četvrti razred, a za treći razred samo 35 sati godišnje. Zbog toga su u predmetnom kurikulumu posebno označeni odgojno-obrazovni ishodi koji se obvezno ostvaruju u trećim razredima navedenih vrsta gimnazija. Prirodoslovne gimnazije i dalje imaju nastavu geografije samo u prva tri razreda. (Predmetni kurikulum, 2019).

Tab. 4. Godišnji broj nastavnih sati Geografije u osnovnoj školi

RAZRED	BROJ SATI
5.	52,5
6.	70
7.	70
8.	70

Izvor: Predmetni kurikulum

5.2. Promjene u pristupu poučavanja

Posebnu sastavnicu dokumenta čini učenje i poučavanje predmeta čemu će se u radu posvetiti čitavo potpoglavlje. Učenik čini fokus nastavnog procesa i prema njemu su usmjerena glavna načela učenja i poučavanja predmeta. Kurikularni podrazumijeva usmjerenost na razvoj učenika kao cjelovitih osoba i osposobljavanje za cjeloživotno učenje te aktivno sudjelovanje u životu lokalne, nacionalne i globalne zajednice pri čemu nastavnik ima mentorsku ulogu. Tako se tradicionalni jednosmjerni pristup u nastavi (nastavnik → učenik) napušta i transformira te učenik postaje aktivnim sudionikom u nastavi. Stvara se dvosmjernan, suradnički odnos učenika i nastavnika koji na taj način omogućuje veću kreativnost u planiranju i izvođenju nastave. Stare izreke poput slušaj, pamti i ponovi pretvorene su u one istraži, promisli i stvori nešto novo.

Također, primjenjuje se i kompetencijski pristup. Razvoj geografskih kompetencija odvija se postupno tijekom osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga odgoja i obrazovanja, što potvrđuju sve složeniji odgojno-obrazovni ishodi definirani u pojedinim konceptima.

Nastava geografije treba biti znanstveno utemeljena, što znači da nastavni sadržaji moraju odražavati rezultate znanstvenih dostignuća kako bi učenici stekli odgovarajuće sposobnosti djelovanja u suvremenom svijetu koji je sve više određen znanošću. Znanstveno utemeljena nastava ima zadaću obuhvatiti sve složeniju individualnu i društvenu stvarnost svakidašnjice učenika, da pomoću odgovarajućih znanstvenih spoznaja i postupaka učiniti ju razumljivom i preglednom te da razviti sposobnost vrednovanja, kritičnosti i djelovanja (Matas, 1989). Sukladno tome primjenjuje se i naglašava istraživački pristup. Svaki učenik tijekom razdoblja

od dvije nastavne godine treba izraditi najmanje jedan istraživački rad. Istraživački rad zahtjeva znatno veći angažman učenika nego u standardnoj nastavi. Tema kao i opseg i dubina rada određuju se u dogovoru s nastavnikom i trebaju biti prilagođeni dobi učenika.

U izradi istraživačkog rada, ali i u standardnoj nastavi učenik se koristi informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT). IKT se odnosi na uporabu informatičke opreme u integraciji s telekomunikacijskom infrastrukturom te programa i aplikacija koji zajednički omogućuju pohranu, dohvat i prijenos informacija. Učenje i poučavanje treba biti u znaku aktivnoga učenja koje omogućava razvijanje ne samo geografskih nego i metodičkih, komunikacijskih i socijalnih kompetencija učenika. Pristup usmjeren na učenika također uzima u obzir iskustva učenika koja su olakšavajući faktor i znanstveno je dokazano kako je jedna od metoda učenja upravo iskustveno učenje. S druge strane, ovakav pristup nastavi zahtjeva osobni i profesionalni razvoj nastavnika. Profesionalizam i kompetencije učitelja danas su vrlo široka i aktualna tema o kojoj se sve češće raspravlja kako u društvenim tako i u znanstvenim krugovima. Pitanje razvoja učiteljske profesije važno je za podizanje kvalitete i učinkovitosti odgoja i obrazovanja jer jedino kvalitetan učitelj može osigurati inovativnost te razvoj odgoja i obrazovanja u kontekstu suvremenih potreba društva (Čepić i Kalin, 2018). Vrlo je važna i primjena različitih nastavnih metoda s obzirom da trebaju biti zadovoljeni različiti nastavni ishodi (Mattes, 2007).

Budući da je školska godina 2019./2020. bila specifična i izazovna za sve sudionike nastavnog procesa, ubrzala je prilagodbu i služenje IKT-om. Naime, sve odgojno-obrazovne ustanove zatvorene su od ožujka 2020. godine zbog situacije s virusom COVID - 19 i sva nastava odvijala se na daljinu (iznimka su učenici razredne nastave koji su se krajem svibnja i u lipnju vratili redovitoj nastavi).

6. STAVOVI NASTAVNIKA O POUČAVANJU GEOGRAFIJE

Kao što je već prikazano u poglavlju o metodologiji, kako bi se ostvarili ciljevi postavljeni na početku istraživanja, provedena je metoda fokus grupa s odabranim nastavnicima geografije i višim savjetnicama te članovima stručne radne skupine za geografiju koji su sudjelovali u izradi i eksperimentalnom uvođenju predmetnog kurikulumu. Osim toga proveden je i jedan intervju s nastavnikom geografije jedne zagrebačke gimnazije. Sukladno pravilima istraživanja obrazovanja, prije istraživanja sudionici su iskazali privolu za sudjelovanje u istraživanju i zajamčena im je zaštita identiteta i povjerljivost podataka. U interpretaciji prikupljenih podataka, sudionici će biti oslovljavani velikim početnim slovima abecede. Najprije će se analizirati odgovori prve fokus grupe koju čine troje nastavnika različitih osnovnih škola Grada Zagreba.

Prvo pitanje vezano je uz predstavljanje radnog vijeka svih troje nastavnika i glasi:

1. U kojoj vrsti škole ili druge ustanove radite? Kako je teкао Vaš razvojni put do današnje pozicije?

Svi ispitanici trenutno rade kao nastavnici geografije u osnovnim školama međutim razvojni put od završetka fakulteta do današnje pozicije bio je različit za svakog od njih. Sudionik A ističe kako nije bilo prevelikih promjena radnih mjesta te već dugi niz godina radi u istoj školi. Nakon završetka studija, nekoliko mjeseci radio je kao nastavnik *Domovinskog odgoja* nakon čega mu se pruža prilika za rad u osnovnoj školi gdje ostaje do danas. Osim same nastave, ostvaruje i nekoliko suradnji vezanih uz sastavljanje ispitnih materijala i priručnika za nastavu. Važno je napomenuti kako sudionik A ima 28 godina radnog staža u nastavi što njegova iskustva čini vrlo dragocjenima. Osim toga, sudionik A ističe kako je u usporedbi sa sustručnjacima nešto kasnije promoviran u zvanje profesora mentora, a potom i u profesora savjetnika.

Sudionik B je nešto mlađe životne dobi od preostalih dvoje, međutim posjeduje veliko iskustvo i brzo napredovanje u struci. Ima 22 godine radnog staža. Nakon završetka studija, šest mjeseci radio je kao nastavnik geografije u strukovnoj školi. Nakon toga dobiva priliku za zaposlenjem u osnovnoj školi gdje radi i danas. U profesora mentora promoviran je 2008. godine, a 2013. u profesora savjetnika. Ističe kako je početak radnog vijeka bio težak obzirom na niska primanja te obiteljsku i stambenu situaciju, ali upravo takav razvoj pružio mu je veću motivaciju za brže napredovanje i osobni profesionalni razvoj.

Sudionik C također ima 28 godina radnog staža u nastavi. Prije nastave, godinu dana radio je u Državnom zavodu za statistiku. Navodi kako je na početku radnog vijeka godinama kombinirao rad u dvije ili čak tri škole kako bi se popunila norma. Dvije godine radio je na pola

radnog vremena zbog obiteljske situacije. Ističe problematiku rada s ugovorom na određeno. Napominje kako se premalo govori i rješava probleme uzrokovane takvom vrstom ugovora o radu. Prije svega nesigurnost radnog mjesta nakon isteka ugovora, a zatim i kreditna nesposobnost.

2. Koje su po Vama ključne razlike u radu prema starom nastavnom planu i programu u odnosu na novi predmetni kurikulum?

Sudionik C prisjeća se svojih radnih početaka i navodi kako je slijedio put vlastitog mentora i provodio „ex chatetra“ nastavu. Činjenicu da se u početku radnog vijeka slijede metode vlastitih mentora smatra normalnim. Napominje i kako je to razdoblje kada se „*nije sumnjalo u riječ nastavnika*“. Danas, kada posjeduje znatno opširnije vlastito iskustvo, navodi kako više nije on fokus u razredu već mnogo više usmjerava učenike na zaključivanje i stvara uvjete za njihov samostalan rad, ali još uvijek je potreban frontalni rad. Iako novi predmetni kurikulum nalaže minimum frontalnog rada, sudionik ističe kako je frontalni rad itekako potreban, osobito kod učenika mlađe dobi (peti i šesti razred osnovnih škola) kako bi im se dale jasne smjernice i bile razumljive njihovoj dobi.

Sudionik A navodi kako je danas mnogo izazovnije poučavati jer učenici gube interes za učenjem geografije, ali i za učenjem uopće. Negativnom promjenom smatra i izbacivanje nastavnog sadržaja vezanih uz svemir i Sunčev sustav u 5. razredu. Navodi da su upravo planeti i svemir prva asocijacija mlađih učenika na geografiju. S ovakvim stavom slažu se i ostali sudionici unatoč tome što razumiju kako se time poštuje princip od bližeg prema daljem. S druge strane, vrlo pozitivnim smatra princip formativnog vrednovanja koje mu daje mogućnost da kroz dulje razdoblje prati učenika i njegove rezultate.

Sudionik B smatra kako je prerano govoriti o većim promjenama koje donosi novi predmetni kurikulum, a osim toga godina je vrlo specifična i nezahvalna za bilo kakvu analizu. Ono što može komentirati jest činjenica da IKT u velikom obujmu koristi i prije uvođenja novog kurikuluma jer ima mogućnosti za takav način rada.

3. Kako izgleda Vaša priprema za nastavu?

Pitanje se odnosi na osobnu rutinu pripremanja za sat, ne samo za formalni obrazac pripreme koji sadrži sve etape nastavnog sata.

Prema riječima sudionika A, na početku rada bilo potrebno znatno više pripremanja za nastavni sat. Danas je priprema olakšana pristupom internetu gdje su informacije vrlo lako dostupne. Osim bržeg pristupa informacijama, pripremanje olakšava i informatička opremljenost u učionicama. Napominje i kako su „*pripreme prije značile puno više nego danas*“.

Sudionici B i C slažu se kako klasične obrasce pripreme ne pišu već dulje vrijeme, međutim vizija i plan nastavnog sata uvijek postoji. Najčešće u obliku nekoliko najvažnijih natuknica.

4. U kojim oblicima rada prepoznajete (veću) autonomiju?

Što se autonomije tiče, sudionik A navodi kako veću autonomiju prepoznaje u rasporedu nastavnog sadržaja tijekom godine, međutim to može biti potencijalan problem za natjecanje iz geografije jer postoji mogućnost da se dio sadržaja koje ulazi u natjecanje, ne obradi. Osim toga pozdravlja liberalniji pristup nastavi.

Vrlo zanimljiv odgovor o autonomiji daje sudionik B koji govori da „autonomiju sami sebi stvaramo“. Time želi reći kako svaki dobar nastavnik, koji svoj posao izvršava časno, suradnički i suvereno, ima autonomiju. Trenutno, veću autonomiju vidi samo u organizaciji i planiranju nastave. Kao veliki problem vidi stav o nastavnicima koji je prisutan u društvu i sve dok su nastavnici na neki način degradirani, autonomija je upitna.

Time se slaže i sudionik C koji govori kako je „krucijalan odnos društva prema nastavnicima“. Dakle, većina sudionika autonomiju povezuje sa statusom nastavnika u društvu koji je u najmanju ruku nepovoljan, moglo bi se reći i degradirajući. U manjoj mjeri je povezuju s organizacijom i planiranjem nastave.

5. Koji su po Vama nedostaci novog predmetnog kurikulumu?

Okolo nedostataka su sudionici dali uglavnom slične odgovore. Kao veliki nedostatak vide prevelik obujam nastavnih sadržaja koji je u praksi teško naučiti. Osim toga problem je i prevelika dokumentacija na koju se gubi previše vremena koje bi moglo biti utrošeno na korisnije korake. Prema jednom od sudionika udžbenici također čine svojevrsan problem, osim što su učenici kod kuće orijentirani samo na njega (što nikako ne bi trebao biti slučaj), pisani su jezikom koji je učenicima teško razumljiv. Time se želi reći kako je ponekad prisutno previše stručne terminologije obzirom na dob učenika.

6. Koje su po Vama prednosti novog predmetnog kurikulumu?

Nastavno na pitanje vezano uz nedostatke, i na pitanje o prednostima sudionici su davali vrlo slične odgovore.

Svi sudionici slažu se kako se daje prednost učenicima da budu samostalni. Za to je potrebno dosta vremena međutim krenulo se u dobrom smjeru. Osim toga daje im se prostora da sami razviju kritičko mišljenje i donose zaključke.

7. Što u nastavi geografije smatrate najvažnijim za učenike, za odgojno-obrazovni sustav, za društvo?

Sudionik B ističe kako je važno držati se struke i stručnih znanja, ali uz razvoj socijalnih vještina. Navodi kako bi se trebalo uvesti hibridno vrednovanje, odnosno vanjsko vrednovanje učenika da se dobije nacionalni standard prema kojemu bi učenici mogli uvidjeti gdje se nalaze sa svojim znanjem i vještinama u odnosu na druge učenike u državi.

Sudionik A prednost daje geografiji kao predmetu koji daje široku, ako ne i najširu opću kulturu i zapravo je „svijet u malom“. Vrlo važnim smatra i aktualizaciju podataka koji se u geografiji vrlo brzo i često mijenjaju.

Sudionik C ističe kako je najvažnija kombinacija stručnih znanja i komunikacijskih vještina koje ostaju za cijeli život. Vrijednost vidi u činjenici da učenici po završetku formalnog obrazovanja nastave svoj obrazovni put u polju geografije. Nadalje, navodi kako je komunikacija s učenicima puno važnija i složenija u mlađim dobnim skupinama, a kasnije sve manje. Svi sudionici slažu se kako geografija i nastavnici imaju nepovoljan status u društvu što čini jedan od temeljnih problema u izvođenju nastave.

Drugu skupinu u provedbi istraživanja čine sudionici koji nisu svi u istoj poziciji što se nastave tiče. Neki sudionici imaju iskustvo kreiranja novog predmetnog kurikuluma i njegove frontalne primjene, dok neki imaju iskustvo samo u kreiranju dokumenta. Svim sudionicima postavljena su ista pitanja kao i prvoj skupini, međutim s prilagođenim pristupom. Sudionik D 26 godina radi u nastavi, pola radnog vremena radi kao knjižničar, pola kao nastavnik geografije. Sudjeluje u kreiranju predmetnog kurikuluma i iz tog razloga je izdvojen iz nastave 2018. godine. Radi u mentorskom timu Škole za život.

Sudionik E ima jedanaest godina radnog staža u nastavi i to u srednjim školama. Sudjeluje u aktivnostima za edukaciju nastavnika.

Sudionik F od 1992. godine radi u jednoj zagrebačkoj gimnaziji kao nastavnik geografije. Prije rada u nastavi kratko radi u Državnom zavodu za statistiku te u Ministarstvu turizma. Dugi niz godina sudjeluje u izradi ispita državne mature kao i pisanju školskih udžbenika.

Sudionik G ima trinaest godina radnog staža u nastavi, pretežno u osnovnoj školi.

Na pitanje o njihovim ulogama u provođenju eksperimentalnog programa Škola za život odgovori su sljedeći:

Sudionik D član je mentorskog tima, ima ulogu kreatora dokumenta.

Sudionik E sudjeluje u planiranju i provedbi stručnih skupova za nastavnike, u manjem obujmu sudjeluje u samoj izradi dokumenta.

Sudionik F također je član radne skupine.

Sudionik G član je mentorskog tima, sudjeluje u savjetničkim posjetima školama, sudjeluje u procjeni metodičkih preporuka.

Na pitanje vezano uz pripremanje za nastavu, svi sudionici slažu se s dvije tvrdnje; priprema je vrlo važan segment i danas zahtjeva manje vremena nego ranije. Sudionik G ističe i važnost makro planiranja, odnosno planiranja nastave na godišnjoj razini. Osim svega navedenog, sudionik D naglašava kako je dobra priprema polovica odrađenog posla i tako može biti olakšavajući faktor. Sudionik E govori kako obrazac pripreme i danas sadrži iste sastavnice, mijenjala se jedino terminologija. Primjerice, nekadašnji ciljevi i zadaci nastave, danas su – ishodi. Sudionik F govori kako mu i danas priprema zahtjeva dosta vremena, ali iz osobnih razloga. Sudionik se tako osjeća sigurnije u izvođenje nastave.

Nadalje, o pitanju autonomije, ponovno su mišljenja različita, ali vrlo zanimljiva. Sudionik D govori kako je novim predmetnim kurikulumom zamišljena autonomija u organizaciji i planiranju što se slaže s mišljenjima ostalih sudionika. Sudionik G svojim riječima definira autonomiju kao „profesionalnu neovisnost“, smatra kako je bila prisutna i prije, ali u drugim oblicima. Govori kako se zadanim i propisanim ishodima autonomija ograničava i napominje kako je sam koncept cijelog predmetnog kurikulumu bio unaprijed zadan što ne ide u prilog ni autonomiji radne skupine koja ga je „kreirala“. S druge strane, sudionik F smatra kako ishodi nisu ograničenje autonomije već usmjeravanje. Sudionik E pak ističe kako autonomija znači odgovornost nastavnika, a ona je jednaka kao i prije.

Kao prednost koju donosi novi predmetni kurikulum, sudionik D navodi preokret načela poučavanja, izbacivanje nastavnog sadržaja o svemiru i nastavak na Prirodu i društvo u petim razredima osnovnih škola. Svi sudionici slažu se kako je daleko najveća prednost orijentacija prema učeniku, a uloga nastavnika sve više postaje „mentorska“.

S druge strane kao izazov predmetnog kurikulumu sudionik D navodi primjenu istraživačkog rada kod učenika, međutim većih izazova ne očekuje i ima pozitivan stav oko primjene kurikulumu „razred po razred“. Sudionik F smatra kako za učenike neće biti većih izazova radeći prema novom kurikulumu, već će izazovnije biti za nastavnike. S time se slaže i sudionik G koji navodi kako osobni razvoj i ambicije nastavnika imaju veliku ulogu. Ukoliko je nastavnik s manjkom ambicija i sposobnosti prilagodbe, samim time biti će izazovniji rad u nastavi.

Na pitanje o najvažnijim aspektima kod poučavanja geografije, sudionik F navodi kako je „geografija dovoljno široka i jedini predmet koji najbolje može pripremiti učenike za život u današnjem svijetu“. Uz to važan je razvoj i primjena kritičkog mišljenja u svakodnevnom životu. Sudionik G pak stavlja naglasak na prikupljanje i interpretaciju podataka i dodaje kako se danas puno više očekuje od učenika. Osim toga smatra kako je velika odgovornost na nastavnicima za razvoj geografske pismenosti. Sudionik D naglasak stavlja na istraživački rad,

rješavanje problema i terenski rad. Sudionik E slaže se sa svime rečenim i dodaje kako je važno širiti činjenično znanje i znati se njime služiti.

S nastavnikom jedne zagrebačke gimnazije provedem je intervju, također putem aplikacije Zoom. Još jedan sudionik koji je bio spriječen sudjelovati u dogovorenom terminu, poslao je svoje pismeno očitovanje. Najprije će se interpretirati informacije dobivene putem intervjua, zatim one pismenim putem.

Sudionik H ima 33 godine radnog staža u nastavi. Osim same nastave vodi i izviđačku grupu učenika, ima status profesora mentora. Razgovarajući o pripremanju za nastavu, navodi kako se na početku radnog vijeka pripremao znatno duže, danas pripreme ne piše detaljno već ima okvirnu viziju sata. Govori kako ga novi kurikularni pristup nije promijenio te da nitko tko je dobro radio svoj posao ranije, nema problema ni s kurikularnim pristupom. Iduća tema bila je autonomija. Sudionik smatra kako bi se autonomija trebala odnositi na učenika i njegovu autonomiju u radu i tu kurikulum daje pozitivan iskorak. To ujedno navodi i kao prednost kurikuluma. S druge strane, kao nedostatak navodi njemu nelogičan slijed nastavnih sadržaja. Osim toga, smatra kako su prevelika očekivanja od učenika u osnovnim školama, a preniska očekivanja od učenika u srednjim školama osobito gimnazijama. U nastavi geografije najvažnijim smatra kombinaciju znanja i vještina pri čemu naglasak stavlja na poznavanju prostora u svakodnevnom životu. Dodaje kako je situacija nastavnika u društvu jednaka danas kao i na početku njegova radnoga vijeka. Dakle, nepovoljna. Bez obzira na tu činjenicu, ne voli se uspoređivati s drugim strukama i ne opterećuje se položajem nastavnika u društvu već najvažnijim smatra povratnu informaciju učenika kojima izvodi redovitu nastavu.

Sudionik I ima 25 godina radnog staža u nastavi, radi u gimnaziji. Navodi kako pripremanje za nastavu danas izgleda drugačije, više se fokusira na razradu ishoda što daje veću slobodu nastavnicima. Također navodi kako se sama nastava sastoji od znatno više problemskih pitanja u kombinaciji sa sistematizacijom već naučenih sadržaja. Kao i većina sudionika, veću autonomiju vidi u planiranju nastave. Ima slobodu odrediti koji nastavni sadržaji su važniji i može ih obraditi detaljnije. Problemsku nastavu povezanu s aktualnim događanjima ističe kao prednost, a nedostatkom smatra sistematizaciju sadržaja. Prema njegovim riječima, u prvom razredu srednjih škola nedostaje sadržaj o Sunčevom sustavu i gibanju Zemlje što je uzročno povezano sa sadržajima koji se obrađuju a to je klima. Ističe kako bi iz starijih načina poučavanja zadržao upravo tu sistematizaciju sadržaja i dobro razrađene sadržaje i pojmove. Važnim smatra približiti sadržaje učenicima kroz suvremene metode poučavanja i kao primjer

navodi video konferencije s drugim školama. Osim toga navodi kako je iznimno važno naučiti učenike razmišljanju i zaključivanju na temelju već naučenih sadržaja.

Uzimajući u obzir sve dobivene povratne informacije može se zaključiti kako svi sudionici novi predmetni kurikulum smatraju pozitivnim iskorakom koji nudi suvremene pristupe u poučavanju geografije što je potkrijepljeno i njihovim izjavama. Sve manje prostora ostaje za tradicionalan pristup usmjeren prema nastavniku. Razvija se suradnički, mentorski odnos učenika i nastavnika uz istraživačko učenje i primjenu informacijsko-komunikacijske tehnologije. Stavovi se razilaze kada je riječ o autonomiji nastavnika. Dio njih smatra kako je dobivena autonomija u organizaciji i planiranju nastave sasvim dovoljna i doživljavaju je kao pozitivnu promjenu. S druge strane dio nastavnika mišljenja je kako je autonomija u nastavi povezana s općenitim položajem nastavnika u društvu koji je danas gotovo degradirajući. Osim toga smatra se i kako nije potrebna školska dokumentacija koja bi povećala ili smanjila autonomiju nastavnika već je nastavnici grade i razvijaju individualno.

Većina sudionika radi u nastavi više od 20 godina, zadovoljna je svojim poslom i tijekom radnog vijeka primjenjuje različite pristupe poučavanju, djelom zbog promjena donesenih od strane prosvjetnih vlasti, a većim djelom potaknuti vlastitom inovativnošću i kreativnošću

Oprečna mišljenja javljaju se i kada je u pitanju organizacija nastavnih sadržaja. Uvođenjem predmetnog kurikulumu dolazi do promjena i sadržaj povezan uz Sunčev sustav koji je dosad bio dio petih razreda, sada je prebačen na osmi razred. Svi nastavnici slažu se kako se takva organizacija nastavnog sadržaja negativno odražava na zainteresiranost učenika. Smatraju kako je upravo taj nastavni sadržaj privlačio učenike mlađe dobi. S druge strane savjetnici i ostali suradnici koji su sudjelovali u kreiranju dokumenta smatraju takav raspored nastavnih sadržaja korektnim obzirom da se temelji na principu učenja od bližeg prema daljem. Time se omogućuje da učenici petih razreda osnovne škole s učenjem geografije krenu kroz nastavni sadržaj koji im je blizak. Nakon prve godine primjene kurikulumu u petim razredima osnovne škole i prvim razredima gimnazija, nastavnici koji su sudjelovali u istraživanju iz prve ruke potvrđuju kako pristup od bližeg prema daljem ne nudi zainteresiranost najmlađih učenika za učenjem geografije. Interes za učenjem geografije opada, a nastavni sadržaj o najbližoj okolini, zavičaju i domovini kod učenika ne pobuđuje interes kakav je činio nastavni sadržaj o Sunčevom sustavu. Ovi se zaključci odnose samo na stavove nastavnika koji su sudjelovali u istraživanju, a istraživanje je provedeno na kraju prve nastavne godine frontalne primjene kurikulumu. Longitudinalno praćenje stavova i mišljenja svih učitelja i nastavnika geografije u sljedeće tri školske godine omogućit će pouzdanu procjenu stupnja zadovoljstva novim kurikulumom i detektirati moguće intervencije u predmetnom kurikulumu. Kurikularno

poravnanje nakon kontinuiranog praćenja primjene kurikuluma uobičajeno je u razvijenom odgojno-obrazovnim sustavima.

Istraživački pristup u nastavi geografije sada još više dolazi do izražaja obzirom da je uvedena obaveza istraživačkog rada jednom tijekom dvije nastavne godine. Mnoge teme zamišljene su za obradu upravo na istraživački način ili kroz terenski rad, primjerice nastavni sadržaj orijentacije u zavičaju. Istraživački i terenski rad povećava kvalitetu nastave (geografije) i povećava motivaciju kod učenika te njihovu samostalnost. Frontalni rad, iako i dalje prisutan, polako ali sigurno blijedi u nastavi. Istraživački rad, različite grafičke metode, kartografske metode i demonstracijske metode geografiju čine specifičnom znanošću i nastavnim predmetom stoga je vrlo važno približiti ih učenicima i postupno razvijati kod učenika vještine njihove primjene u formalnom obrazovanju, cjeloživotnom učenju i svakodnevnom životu.

Prema navedenom možemo zaključiti kako je potvrđena druga hipoteza koja govori kako novi predmetni kurikulum daje pozitivan iskorak u nastavi geografije. Treća polazna hipoteza koja glasi nastavnici geografije zadovoljni su najnovijim Kurikulumom za nastavni predmet Geografija, djelomično je potvrđena. Treba uzeti u obzir nekoliko čimbenika koji imaju utjecaj na ovakav ishod i čine školsku godinu 2019./2020. specifičnom. Jedan od njih je provedba štrajka nastavnika i nemogućnost održavanja nastave. Osim toga održavanje nastave na daljinu zbog epidemiološke situacije također ne može dati sasvim realan prikaz stvarnog stanja. Nastavnici se slažu kako je potrebno još nekoliko godina da se utvrde promjene koje donosi novi dokument.

7. RASPRAVA

Intervjuiranje nastavnika omogućilo je uvid u iskustva u neposrednom odgojno-obrazovnom radu. Interpretacijom dobivenih informacija vidljivo je kako nastava i sam pristup nastavi danas izgleda bitno drugačije. Nastavnici potvrđuju kako je danas, za razliku od početka njihovog radnog vijeka, naglasak na novijim pristupima prema kojima se prije svega učenik se nalazi u središtu nastavnog procesa. Stavljene su naglasak na samostalno rješavanje problema, a na taj način učenici neizravno „uče kako učiti“. Važnost kompetencije rješavanja problema potvrđuju i druga istraživanja. Budući da aktivnosti učenika tijekom rješavanja problema posebno aktiviraju mentalne aktivnosti, poput kreativnog učenja i drugih intelektualnih sposobnosti, svrstavamo učenje putem rješavanja problema među najzahtjevnije oblike aktivnosti učenja (Kramberger Rom, 2020). Kurikularni pristup u nastavi geografije omogućuje naglasak na stvaranju uvjeta za samostalan rad učenika, istraživački pristup u nastavi (geografije) te korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije, što također potvrđuju i nastavnici u provedenom, ali i drugim istraživanjima. Primjena informacijsko-komunikacijske tehnologije vrlo je široka, gotovo sveprisutna. Tome u prilog ide i činjenica kako čak 95% ispitanih nastavnika geografije u jednom istraživanju koristi internet kao glavnu pomoć u pripremanju nastave (Magaš i Marin, 2013). Osim u nastavi geografije korištenje IKT ima pozitivan učinak i u nastavi drugih predmeta, npr. biologije. Prema istraživanju koje je provedeno 2017. godine među učenicima biologije, može se zaključiti da primjena edukativnog računalnog programa „Mehanizmi nasljeđivanja“ i suvremenih pedagoških metoda, povećava učinkovitost nastave biologije u području genetike u usporedbi s tradicionalnom nastavnom metodom. Integriranje edukativnih računalnih programa u okruženje za učenje može pružiti dragocjena iskustva učenja kada su oni osmišljeni i kada se koriste na pedagoški prihvatljiv način, na temelju pedagoških principa i u skladu s potrebama i učenika i nastavnika (Mandić i dr., 2017). Kao još jedna metoda koja se pokazala pozitivnom u nastavi, a primjenjiva je i za nastavu geografije, je i metoda obrnute učionice („flipped classroom“). Ovom metodom učenje novih nastavnih sadržaja odvija se kod kuće, a nastavni sat služi za raspravu, rješavanje nejasnoća i nedoumica. Utvrđena je veća kognitivna aktivnost učenika i veći individualni razvoj učenika (Valenčić Zuljan i Plešec Gašparić, 2018). Nadalje, međupredmetne teme koje u školskim dokumentima do sada nisu bile obrađene na ovakav način i korelacija s drugim nastavnim predmetima omogućuju povezivanje već naučenih i novih nastavnih sadržaja kao integraciju spoznaja o pojedinim područjima kurikuluma. Primjerice, Dolenc (2015) je proveo istraživanje o korelaciji između nastavnog predmeta geografija i nastavnog predmeta biologija. Odabran je nastavni sadržaj o selidbi roda i geografskim obilježjima država kroz koje lete do

svojih zimovaništa u Africi te predlaže grupni rad učenika i suradnju nastavnika biologije i geografije. Dodatnu potvrdu novih pristupa u učenju i poučavanju geografije daje istraživački rad koji je sada obavezan za izradu jednom u dvije nastavne godine. Nastavnici ga smatraju vrlo dragocjenim jer geografiju čini specifičnom ali i omogućuje individualni razvoj učenika. Za usporedbu, uzet će se primjer nastave matematike. Projekt MERIA (Mathematics Education – Relevant, Interesting and Applicable) razvija i predlaže pristup koji se može opisati kao istraživački usmjerena nastava matematike (IUNM), a njime se zadaci zamjenjuju različitim vrstama istraživačkih aktivnosti (Projekt MERIA, 2017). Time se želi povećati zainteresiranost učenika za nastavni predmet matematiku i omogućiti učenicima da znanja iz matematike koriste i u svakodnevnom životu. U sklopu navedenog istraživanja također je provedeno intervjuiranje nastavnika matematike te većina njih smatra kako je istraživački usmjerena nastava matematike pristup koji uključuje samostalan rad učenika, ali i vođeno istraživanje, postavljanje pitanja, otkrivanje i testiranje pretpostavki u potrazi za novim shvaćanjima što se također može povezati i sa nastavom geografije. Još jedan važan aspekt u stavovima nastavnika matematike i geografije jest pripremanje nastave. Smatraju kako je priprema važan segment koji doprinosi kvaliteti nastave. Također, iz iskustva nastavnika geografije i matematike može se zaključiti kako se suočavaju s izazovima dok u svakodnevnoj nastavi pokušavaju izvoditi istraživačku nastavu. Tu se prije svega misli na uvjete koji su različiti u pojedinim školama, što znači da svi učenici još uvijek nemaju iste mogućnosti za provođenje takvog oblika nastave. Nastava prirode i društva koja prethodi učenju geografije u osnovnoj školi, također naglašava važnost istraživačkog učenja i poticanja samostalnog rada učenika. Određeni nastavni sadržaji prirode i društva pozivaju učenike da iskuse bogatstvo svijeta, da tragaju za vlastitim odgovorima, izazivajući ih tako da razumiju složenost procesa čovjek-priroda-društvo (Boras, 2009). Isto se želi postići i u geografiji. Ovakvi pristupi u nastavi prirode i društva omogućuju veću spremnost učenika na kognitivne procese više razine u petim razredima osnovne škole kada započinju s učenjem geografije.

Kada je riječ o autonomiji nastavnika, ona se uglavnom odnosi na organizaciju i planiranje nastave dok primjerice nastavnici u Finskoj imaju potpunu stručnu autonomiju, ali i aktivnu ulogu u reformi obrazovanja izrađujući obrazovne inicijative te sudjelovanjem u izradi i implementaciji obrazovnih dokumenata (Parčina-Rešić, 2016). Prema svemu sudeći, može se reći kako nastavnici geografije u novom predmetnom kurikulumu vide dobar potencijal za poboljšanje nastave geografije.

8. ZAKLJUČAK

U radu su interpretirani školski dokumenti za izvođenje nastave geografije čime se želi ukazati na promjene u pristupima u poučavanju od pojave prvih školskih dokumenata do primjene predmetnog kurikuluma. Geografija se najprije predavala u nižim razredima osnovne škole, točnije u trećem razredu osnovne škole sve do 1953. godine kada se uvodi nastavni predmet *Priroda i društvo* koji integrira i određene geografske nastavne sadržaje. Kasnije, od školske godine 1958./1959., uvodi se još jedan novi nastavni predmet, a to je *Upoznavanje društva*. On također preuzima geografski nastavni sadržaj. Nastava *Upoznavanja društva* izvodila se čak tri sata tjedno, a ukinuta je 1972. i tada su nastavni sadržaji vraćeni geografiji kao samostalnom nastavnom predmetu (Matas, 1989). Što se tiče gimnazija, promjene u izvođenju nastave geografije odražavale su se više na tjedni fond sati nego na nastavni sadržaj. Tako se primjerice u prvom razredu gimnazije nastava geografije održavala dva sata tjedno do školske godine 1960./1961. kada se izvodi po tri sata. Nadalje, jedna od najvećih (negativnih) promjena uslijedila je nakon obrazovne reforme 1974. godine. Tada je geografija prebačena u prva dva razreda srednje škole kao dio općeg obrazovanja. Dakle, ovime je potvrđena prva hipoteza kako je nastava geografije u Hrvatskoj doživjela brojne promjene uslijed različitih obrazovnih reformi. Nadalje, novijim Nastavnim planovima i programima, primjerice onim iz 1994., nastava geografije izvodila se po dva sata tjedno u općim i prirodoslovno-matematičkim gimnazijama, dok se u trećem razredu jezičnih i klasičnih gimnazija izvodila po jedan sat.

Od školske godine 2019./2020. primjenjuje se novi predmetni kurikulum geografije u petim razredima osnovne škole i prvim razredima gimnazije. Sadržajno dolazi do određenih izmjena dok se fond sati ne mijenja. Govoreći o sadržaju, prema mišljenju ispitanih učitelja i nastavnika geografije najveću promjenu čini izmjena nastavnog sadržaja o Sunčevom sustavu koji je iz petih razreda osnovne škole premješten u osmi razred. Oko ove izmjene javljaju se oprečna mišljenja nastavnika koji su sudjelovali u istraživanju, i kreatora dokumenta koji ističu pozitivan iskorak, a to je omogućavanje učenja nastavnog sadržaja koji je učenicima petih razreda bliži, samim time jednostavniji i prikladniji njihovoj dobi. U rasporedu sadržaja učenja i poučavanja po razredima, primjenjuje se pristup od bližeg prema daljem. Osim toga, nastavnici ističu kako je kurikulum sadržajno preopsežan i da je potrebna redukcija nastavnih sadržaja. Ovime je treća hipoteza djelomično potvrđena, odnosno nastavnici geografije koji su sudjelovali u istraživanju djelomično su zadovoljni novim nastavnim kurikulumom. Bez obzira na podijeljena mišljenja oko izmjene nastavnih sadržaja, nastavnici se slažu kako novi predmetni kurikulum daje pozitivan iskorak u nastavi geografije. Omogućava moderan pristup nastavi, pristup koji se temelji na sposobnostima učenika, istraživačkom učenju, korištenju

informatičko-komunikacijske tehnologije te povezivanju i primjeni nastavnog sadržaja u stvarnim životnim situacijama. Mlade ljude potrebno je obrazovati ne samo u skladu s današnjim okolnostima nego također u skladu sa stajalištima koja će možda prevladavati u budućnosti, a to je pak moguće postići u obrazovnom sustavu u kojem su učenici slobodni istraživati i tražiti rješenja (Bozkurt, 2015). Tradicionalan, jednosmjerni pristup u kojem je nastavnik nositelj znanja, polako nestaje, a razvija se suradnički i mentorski odnos nastavnika i učenika. Time je potvrđena druga hipoteza o pozitivnom iskoraku koji daje novi predmetni kurikulum u nastavi geografije.

U nastavku reformskih promjena, sukladno Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije, trebalo bi osigurati jednake uvjete za sve učenike obzirom da su još uvijek vrlo različiti. To međutim nije u domeni nastavnika već resornog ministarstva. Nadalje, čini se kako je ipak pristup nastavi danas znatno manji problem od ugleda nastavnika u društvu kojim je većina nezadovoljna. Školska godina 2019./2020. svakako će ostati zapamćena kao jedna od najizazovnijih školskih godina nakon Domovinskog rata. Da su nastavnici nezadovoljni svojim statusom govori i činjenica kako je u istoj školskoj godini organiziran štrajk nastavnika kojim se nastojalo promijeniti status u društvu i dati do znanja široj javnosti u kakvim uvjetima danas nastavnici rade i s kojim se teškoćama susreću. Svi sudionici obrazovnog procesa suočeni su i s problemom prilagodbe sustava obrazovanja brzim promjenama na tržištu rada i još bržem razvoju tehnologije, razvoju informatičke pismenosti od ranog djetinjstva, sveprisutnosti informacija i znanja, intenzivnoj mobilnosti (Vukelić i Jurić Vukelić, 2019). Ostaje vidjeti kako će se razvijati i napredovati pristupi u nastavi budući da slijedi još jedna izazovna školska godina s obzirom na epidemiološku situaciju na početku školske godine (URL 1). Time se samo nastavlja niz promjena u poučavanju kako geografije tako i ostalih nastavnih predmeta. Važno je također u idućim školskim godinama pratiti i istraživati učinke promjena i stavove svih dionika u sustavu odgoja i obrazovanja.

POPIS LITERATURE

1. Boras, M., 2009: Suvremeni pristupi nastavi prirode i društva, *Život i škola*, 21 (1), 40-47.
2. Bozkurt, O., 2015: Istraživanje utjecaja istraživačkog pristupa učenju na stavove i mišljenja budućih nastavnika o njemu, *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 7 (4), 175-197.
3. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., 2000: *Metode istraživanja u obrazovnjaju*, Naklada Slap, Zagreb
3. Čepić, R., Kalin, R., 2018: Profesionalni razvoj učitelja: status, ličnost i transverzalne kompetencije, *Odgojno-obrazovne teme*, 1 (1-2), 179-192.
4. Franković, D., 1958: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb
5. Kramberger Rom, P., 2020: *Učenje putem rješavanja problema u nastavi*, Varaždinski učitelj
6. Magaš, K., Marin D., 2013: Metodičko-didaktički aspekt nastave geografije u Republici Hrvatskoj, *Magistra Iadertina*, 8 (1), 165-192.
7. Mandić, D., Miljanović, T., Odadžić, V., 2017: Učinkovitost primjene edukativnih računalnih programa u nastavi biologije, *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 19 (1), 11-43
8. Matas, M., 1989: Promjene plana i programa nastave zemljopisa, *Hrvatski geografski glasnik*, 51 (1), 107-208.
9. Matas, M., 1996: *Metodika nastave geografije*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb
10. Mattes, W. 2007: *Nastavne metode*, Naklada Ljevak, Zagreb
11. Mrđenović, M., 1987: *Zemljopis u nastavnim planovima i programima*, Geografski glasnik, 49 (1), 127-136.
12. Munjiza, E., 2009: *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek
13. Parčina-Rešić, T., 2016: Komparativna analiza uloge nastavnika u reformi obrazovanja: Primjer Finske i Hrvatske, diplomski rad, Filozofski fakultet Split
14. Selak, A., 1998: *Hrvatsko osnovno školstvo*, Školske novine i Pergamena, Zagreb
15. Valenčić Zuljan M., Plešec Gašparić, R., 2018: Obrnuto učenje kao način oblikovanja inovativnog okruženja za učenje: Važnost temeljitog uvođenja, postupne implementacije i dubinske procjene inovacija, *Odgojno-obrazovne teme*, 1 (1-2), 79-98.

16. Vukelić, P., Jurić Vukelić, D., 2019: Uloga nastavnika u suvremenom obrazovanju, *Suvremene teme u odgoju i obrazovanju*, Zagreb

POPIS IZVORA

1. Metodika nastave geografije I. i II., interni nastavni materijali
2. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, 2011, <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=18247>, (25.07.2020.)
3. Nastavni plan gimnazija, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2015. <https://mzo.gov.hr/>, (25.07.2020.)
4. Nastavni plan i program za osnovnu školu, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Zagreb, 2006. <https://mzo.gov.hr/>, (25.07.2020.)
5. Odluka o početku i završetku nastavne godine, broju radnih dana i trajanju odmora učenika osnovnih i srednjih škola za školsku godinu 2019./2020., NN 48/2019
6. Pravilnik o polaganju državne mature, NN 1/13, 41/19, 127/19 I 55/20, <http://www.propisi.hr/print.php?id=8406>, (2. 09. 2020.)
7. Projekt MERIA, 2017, <https://meria-project.eu/> (27.8.2020.)
8. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2014, <https://mzo.gov.hr/> (2. 09. 2020.)
9. URL 1: Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s COVID-19 u pedagoškoj/školskoj godini 2020./2020
10. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi , Narodne novine, 87/08, 34/14

PRILOZI

Prilog 1. Popis slika

Sl. 1. Shema formiranja obvezne osmogodišnje škole.....	9
Sl. 2. Model srednjeg školstva u Kraljevini Jugoslaviji između dva svjetska rata.....	11
Sl. 3. Koncepti u geografiji.....	22

Prilog 2. Popis tablica

Tab. 1. Model jedinstvene opće srednje škole nakon 1974. godine.....	12
Tab. 2. Dio nastavnog plana i programa geografije za 1. i 2. razred gimnazije.....	19
Tab. 3. Razrada odgojno-obrazovnog ishoda iz Geografije na primjeru 5. razreda osnovne škole.....	23
Tab. 4. Godišnji broj nastavnih sati Geografije u osnovnoj školi.....	25

Prilog 3. Pitanja za fokus grupe

1. U kojoj vrsti škole ili druge ustanove radite? OŠ/SŠ/druga ustanova
2. Koliko godina radnog staža u nastavi imate?
3. Koje su, po Vama ključne razlike u radu po starom npp i po novom kurikulumu za nastavni predmet Geografija?
 - Razlike u planiranju
 - Razlike u pripremanju za nastavu
 - Razlike u poučavanju
4. U kojem aspektu rada prepoznajete veću autonomiju? Navedite primjer.
5. Navedite koje su, po Vama, prednosti rada po novom Kurikulumu i zašto?
6. Navedite koji su, po Vama, nedostaci rada po novom Kurikulumu i zašto?
7. Što u nastavi geografije smatrate najvažnijim za učenike, za odgojno-obrazovni sustav, za društvo? Obrazložite svoj odgovor.

Prilog 4: Priprema za nastavni sat

Naziv nastavnog sata	Europska unija i njezina uloga u svijetu	
Razred	7.	
Tip sata (obrada, ponavljanje, vježbanje, provjeravanje, kombinirani)	Obrada	
1. Odgojno-obrazovni ishodi nastavnoga predmeta – GEOGRAFIJA GEO OŠ A.B.7.3. Učenik obrazlaže nastanak, razvoj i značenje Europske unije u Europi i svijetu te utjecaj institucija EU-a na pojedinca i države.	Ishodi učenja	Zadaci kojima ću provjeriti ishode učenja u završnom dijelu sata
	- Objasniti nastanak i proširenje Europske unije uz pomoć tematske karte koristeći IKT - Navesti najvažnije institucije EU-a i njihova sjedišta te ih pokaži na geografskoj karti. Objasniti ulogu institucija EU. - Opisati važnost EU i EU fondova - Navesti kada Hrvatska pristupa Europskoj uniji i koje značenje Europska unija ima za Hrvatsku - Objasniti pojam „Brexit“	Objasni nastanak Europske unije. Uz pomoć interaktivne karte objasni kronološki koje su se države pridruživale Europskoj uniji. Navedene države pokaži na političkoj karti Europe. Navedi glavne institucije Europske unije. Njihova sjedišta pokaži na geografskoj karti Europe. Opiši prednosti članstva Europske unije? Što su EU fondovi? Što oni omogućuju? Koristeći web stranice Europske unije istraži primjere europskih projekata te pokušaj osmisliti jedan vlastiti projekt. Kada je Hrvatska pristupila Europskoj uniji? Navedi dvije prednosti i dva nedostatka ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Na geografskoj karti Europe označi državu koja je napustila Europsku uniju.

2. Povezanost s očekivanjima MPT učiti kako učiti	B 2.4. Na poticaj učitelja, ali i samostalno , učenik samovrednuje proces učenja i svoje rezultate te procjenjuje ostvareni napredak
3. Povezanost s očekivanjima MPT osobni i socijalni razvoj	A.3.3 Učenik razvija osobne potencijale
4. Povezanost s očekivanjima MPT IKT	C.3.3 Učenik samostalno ili uz manju pomoć nastavnika procjenjuje i odabire potrebne među informacijam C.3.4. Učenik samostalno i odgovorno upravlja prikupljenim informacijama
5. Povezanost s očekivanjima drugih MPT-a i/ili odgojno-obrazovnim ishodima drugih nastavnih predmeta	Nastavni predmet Povijest – Europa nakon Drugog svjetskog rata

Tijek nastavnog sata

Etape sata	Cilj etape	Aktivnosti učenika ⁱ
Uvod 5min	provjera predznanja poticanje znatiželje najava cilja nastavnog sata	Učenici usmeno odgovaraju na pitanja: <i>Pratite li vijesti u medijima? Koliko često čujete pojam Europska unija? Što je za vas Europska unija?</i> Usmeno odgovarajući na pitanja, analiziraju fotografije zastave Europske unije i simbola za euro: <i>Opišite zastavu Europske unije. Što mislite što predstavljaju zvijezde? Što označava prikazani simbol?</i> <i>Slušaju nastavnikovu najavu ciljeva nastavnog sata.</i> Zapisuju naslov: Europska unija i njezina uloga u svijetu.

Glavni dio sata 35 min	naučiti temeljne procese integriranja europskih država razvijati vještine: npr. čitanja teksta i grafičkih prikaza, interpretiranja geografskog sadržaja na geografskim kartama, usmenog izražavanja, organiziranja, dogovaranja, pridržavanja pravila rada u paru	Učenici slušaju kratko nastavnikovo izlaganje o političkoj situaciji u Europi nakon Drugog svjetskog rata i počecima povezivanja europskih država. Učenici crtaju lentu vremena i postupno upisuju prve četiri godine i nazive integracije. Po potrebi postavljaju pitanja nastavniku. Prema uputama nastavnika na računalima otvaraju interaktivnu kartu Europe i prate kronološki tijek širenja integracije do današnje Europske unije. Usmeno odgovaraju na pitanja uz pomoć interaktivne karte: <i>Koje godine je najviše država pristupilo Europskoj uniji? Koje su to države?</i> Prema uputama nastavnika otvaraju tekst: https://europska-unija.info/put-hrvatske-prema-europskoj-uniji/. Samostalno čitaju tekst i usmeno odgovaraju na pitanja: <i>Kada počinje intenzivna suradnja Hrvatske i Europske unije? Kada Hrvatska postaje članicom?</i> U crtavaju zadnju natuknicu na lentu vremena. Slušaju kratke upute nastavnika i dobivaju radni listić. Prema uputama nastavnika otvaraju web stranicu: https://www.eu-projekti.info/. Učenici istražuju web stranicu nakon čega pismeno odgovaraju na pitanja u radnom listiću. Po završetku usmeno čitaju odgovore i slušaju nadopunu nastavnika. Zapisuju preostale natuknice s ploče. Prema uputama nastavnika u internetski preglednik upisuju pojam Brexit i uz pomoć dostupnih informacija usmeno objašnjavaju pojam. Slušaju nadopunu nastavnika o prvoj članici koja je napustila Europsku uniju. Dobivaju upute o istraživačkom zadatku u kojem je potrebno analizirati objavljene projekte i osmisliti vlastiti projekt i objasniti važnost projekta za lokalnu zajednicu. Učenici istraživački zadatak izvršavaju u paru. Na web stranici https://www.eu-projekti.info/ pronalaze definiciju EU fondova. Zapisuju definiciju u radni listić. Zatim čitaju nekoliko primjera objavljenih projekata i u paru osmišljavaju ideju vlastitog projekta. Uz pomoć dostupnih informacija i vlastitih ideja pišu pisano izvješće projekta.
Završni dio sata 5min	formativno vrednovati	Učenici čitaju pisana izvješća i anonimno ispunjavaju izlaznu karticu.

Plan školske ploče

EUROPSKA UNIJA I NJEZINA ULOGA U SVIJETU

1952.

Ekonomska
zajednica

1957.

Europska ekonomska
zajednica

1967.

Ekonomska
zajednica

1993.

Europska
unija

1.7.2013.

Hrvatsko
članstvo

- Institucije Europske unije: Europski parlament, Vijeće EU, Europska komisija, Europsko vijeće, Sud pravde
- Jezgra europskog gospodarstva

Nastavne metode i oblici rada

Frontalni, samostalni i rad u paru

Metoda usmenog izlaganja, razgovora, rada na tekstu i grafičkim radovima

Nastavna sredstva i pomagala

Računalo, projektor, školska ploča, geografska karta svijeta, školski atlas, interaktivna karta Europe, slijepa karta Europe

školski udžbenik: Gea 3: Jambrović, Mikašinović-Jambrović, ŠK

Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika

Geografske osnove globalizacije (interne bilješke)

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18657>

https://europa.eu/european-union/about-eu/history_hr

Bilić, V., Matijević, M., Opić, S., 2016: Pedagogija za učitelje i nastavnike, ŠK, Zagreb

Popis priloga

EU fondovi: <https://www.eu-projekti.info/>

Interaktivna karta: <https://europska-unija.info/clanice-eu-prema-godini-pristupa/>

Tekst: <https://europska-unija.info/put-hrvatske-prema-europskoj-uniji/>

EUROPSKA UNIJA I NJEZINA ULOGA U SVIJETU

1. U internet preglednik upiši www.eu-projekti.info.

2. Otvori izbornik „Europska unija“ i odgovori na pitanja!

a) Navedi glavne institucije Europske unije

b) Sjedišta glavnih institucija pronađi na geografskoj karti Europe u geografskom školskom atlasu.

c) Objasni ulogu europskog parlamenta.

3. Otvori udžbenik na 178. stranici. Analiziraj dva kružna dijagrama:

a) usporedi postotak izvoza i uvoza Europske unije s ostatkom svijeta.

4. Navedi dvije prednosti članstva Europske unije?

ISTRAŽIVAČKI ZADATAK

1. Na web stranici www.projekti-eu.info pronađi i objasni što su EU fondovi.

2. Osmisli vlastiti projekt i njegovu važnost za lokalnu zajednicu.

a) na web stranici pročitaj nekoliko primjera projekata

b) odaberi potencijalne investicije u svom zavičaju

c) u obliku pisanog izvješća opiši svoj projekt (u što se investira nova, na koji način, zašto je investicija važna i sl.)

Izlazna kartica**IZLAZNA KARTICA**

	DA	DJELOMIČNO	NE
1. Samostalno mogu opisati nastanak i proširenje Europske unije.			
2. Mogu navesti glavne institucije Europske unije.			
3. Samostalno navodim prednosti/nedostatke ulaska Hrvatske u Europsku uniju.			
4. Na političkoj karti Europe mogu pokazati članice Europske unije.			
5. Zadovoljan/na sam vlastitim napretkom u učenju.			
